
Laca Tijdingen

Driemaandelijks tijdschrift van LACA.
Geschied- en Heemkundige Kring van Laken

Jaargang 5 - Nummer 3 - maart 1994

Laken

*Wapen van de Koninklijke
Residentie Laken
Koninklijk Besluit van 20 april 1857*

→ TEN GELEIDE ←

1. - DANKWOORD.

Volgende steunende leden hebben de Kring met een verhoogde jaarlijkse bijdrage bedacht (meer dan 200 F.).

ANNOY C., BOGAERTS H., BROOS R., CASSIMAN H. CHRISTIAENS E., CLEYMANS G., DECLERCQ O., DEGRAEVE J., DE MESMAEKER F., DILLEN J., DRAPS J., FERKET F., GEMEENSCHAPSONDERWIJS LAKEN, HULEU C., JANSEN-VOS de WAAL G., JUNIUS H., LIERNEUX P., LINDEMANS J., LINDEMANS L. MICHIELS, MISSIONARISSEN-OBLATEN, OLBRECHTS P., ROCHET A., ROMBOUT, SIMAEYS A., VAN DEN BROECK, VANDENDOOREN E., VANDEN BUSSCHE G., VAN HOOF P., VERLAET J., VAN NIEUWENHUYSEN P., VERHEYLEWEGHEN M., VERSTRAETE H., VERSTRAETEN W., VRANKEN F..

Wij zijn deze leden zeer erkentelijk, niet alleen omwille van de noodzakelijke financiële hulp, doch inzonderheid omwille van de waardering en de sympathie die door deze attentie wordt uitgedrukt. Een gebaar dat nieuwe moed schenkt als stimulans van alle medewerkers in hun pogingen om een steeds beter verzorgd tijdschrift, qua inhoud en vorm, te bewerkstelligen. Nogmaals een welgemeende dank.

2. - PATRIMONIUMBEHOUD - HET ATELIER SALU.

Uit betrouwbare bron vernamen we dat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest haar goedkeuring gehecht heeft aan de restauratie van het atelier. 75 % van de totale kostprijs der restauratiewerken wordt door deze Brusselse instelling gesubsidieerd. LACA verheugt zich over deze beslissing omdat binnen afzienbare tijd, het museum en het documentatiecentrum van de vereniging EPITAAF, ingericht in dit historisch pand, voor het publiek toegankelijk zullen zijn. Drie generaties beeldhouwers ontwierpen er de mooiste grafzerken, niet alleen voor het Lakense kerkhof, want hun werken werden in gans Europa zeer hoog gewaardeerd !

3. - EEN STUDIE OVER LAKEN OPGESTELD DOOR DE HEER LEEMANS.

In LACA Tijdingen kwam hij reeds enkele malen aan bod met sappige jeugdherinneringen. Ook in deze aflevering laten wij ons geëerd lid aan het woord. Maar onlangs kwam hij verrassend uit de hoek met een complete studie onder de titel : "*VAN VOLXEM, BOURGMESTRE DE LAEKEN 1872 - 1877 ET SON EPOQUE - ESSAI.*". Het is een doorwrocht werkstuk geworden. LACA stelt er prijs op, met zijn toestemming uiteraard, dit werk in het Nederlands te vertalen en het aldus onze lezers in die vorm aan te bieden. Last but not least, we mogen binnenkort nog een tweede deel verwachten. Hartelijk gefeliciteerd, Mijnheer LEEMANS.

4. - HET GEMEENTEHUIS VAN LAKEN TER DISCUSSIE.

In VLAN nr. 1511, 23 februari 1994.

Wie enigszins begaan is met het Lakense patrimonium weet blijksems goed dat het Lakense Gemeentehuis aan dringende herstellingswerken toe is. We stelden tijdens een van onze wandelingen met eigen ogen vast hoe binnenin de kunstwerken het voorwerp uitmaakten van beschadigingen en onverantwoord vandalisme.

Pascal CARRIER wijdt aan dit onderwerp een uitgebreid artikel in hogerge-noemde publicatie.

Zo vernamen we dat Mevrouw Marion LEMESRE, gemeenteraadslid, onlangs in de gemeenteraad een vurig pleidooi hield met het oog op grondige en spoedige opwaardering van dit merkwaardig gebouw, ontworpen door de vermaarde architect Paul BONDUELLE.

Uit het antwoord van de Heer Burgemeester van Brussel, Michel DEMARET, bleek deze niet ongevoelig voor dit betoog. Hij verklaarde zelfs opdracht te hebben gegeven aan de Dienst Urbanisme van de Stad om een aanvraagdossier op te stellen met het oog op de definitieve klassering van het gebouw. Hij voegde er nog aan toe dat de Stad reeds kredieten had uitgetrokken om de hoogst dringende renovatiewerken aan te pakken. LACA kijkt reeds verwachtingsvol uit naar de aangekondigde initiatieven.

5. - LAKENSE STRAATNAMEN PER THEMA BEHANDELD.

De Heer J. DILLEN, stichter van LACA, spant zich al jaren in om een stuk geschiedenis van Laken te ontrukken aan Lakense straatnamen. Telkens behandelt hij een reeks straatnamen rond een bepaald thema. Hij spaart geen moeite om die thema's zeer grondig te bespreken aan de hand van gedegen bronnenmateriaal en illustraties. Onderwerpen die aan bod kwamen en nog zullen komen zijn b.v. : musici, literatoren, beeldende kunstenaars, artsen enz. Deze methode verleent een origineel reliëf aan dit werk. Deze aanhoudende inspanningen bleven dan ook niet onopgemerkt.

In "*Ons Graafschap*", jaarboek van de Geschied- en Heemkundige Kring van het Graafschap Jette en Omgeving, (Jaargang 22, jan-dec 1992 uitgegeven in januari 1994) werd zulk een reeks opgenomen onder de titel : "*Er zitten 'vrijgevigens' in Lakense straatnamen*". Onze lezers die vertrouwd zijn met het resultaat van dit opsporingswerk, dat reeds vanaf het begin een vaste plaats verwierf in LACA Tijdingen, zullen verder in deze pagina's met genoeg kennis nemen van de overdruk van dit hoogst merkwaardig artikel, verlucht met een degelijke iconografie.

6. - GEPLANDE HEEMAVONDEN.

(In het Gemeenschapscentrum, Gustave Schildknechtstraat 26 in Laken, telkens om 20 uur).

VRIJDAG 24 APRIL :

Spreekbeurt door de Heer W. STEVENS over het onderwerp :
"Hoe wegwijs worden in het Brussels Stadsarchief."

VRIJDAG 24 JUNI :

Nog te bepalen

Leon CANDAU
Voorzitter.

Jef MENNEKENS EN LAKEN.

Op uitnodiging van LACA sprak J. MENNEKENS jr. ons op 27 november over zijn grootvader Jef MENNEKENS (1877-1943) gewezen gemeentesecretaris van Sint-Jans-Molenbeek, die tevens waardering genoot als dichter, toneelschrijver, novellist en auteur van diverse naslagwerken met betrekking tot de bestuurswetenschappen.

We geven een verkorte versie van deze lezing, hierbij het accent leggend op de Lakense aanknopingspunten. De spreekbeurt werd geïllustreerd met een dia-voorstelling door André VAN CANEGHEM. Een projectie van een uitzonderlijke fotografische kwaliteit gebaseerd op merkwaardige documenten en die opgeluisterd werd door sfeervolle muziek. Wie belangstelling heeft voor deze montage kan zich wenden tot onze Kring. De jeugdige en talentvolle Herman MENNEKENS droeg enkele stemmige gedichten voor van zijn overgrootvader !

L.C.

* * * * *

Sprekend over het oeuvre van de Vlaamse letterkundige Jef MENNEKENS mag men stellen dat zijn werk en zijn leven hun mooie ontplooiing in ruime mate te danken hebben aan de genegen en bekwame opleiding die de jonge MENNEKENS, komende van Herentals in de Antwerpse Kempen, hier gekregen heeft van zijn hoofdonderwijzer, August JONCKHEERE, die later zijn schoonvader zou worden.

Met redenen die te maken hadden met de bittere schoolstrijd in Vlaanderen, verliet deze jeugdige onderwijzer noodgedwongen zijn gemeente Snellegem en vestigde hij zich te Laken met zijn echtgenote Justine CASTELEYN en dochtertje Bertha in de Meisestraat waar dra een tweede meisje, Hermine, werd geboren in 1875. Later bewoonde het gezin in het centrum van Laken, namelijk in de Fransmanstraat, het huis dat nu al zovele jaren aan de familie WIEWOUTERS toebehoort.

August had aanvankelijk een plaats van onderwijzer toegewezen gekregen in de gemeenteschool van de Heyzelstraat. Deze school bevond zich waar nu de Eeuwfeestpaleizen rijzen. Vervolgens onderwees JONCKHEERE in de Zennestraat waar hij hoofdonderwijzer werd en als dusdanig een zijvleugel van het gebouw bewoonde, zoals toen de traditie was voor het verantwoorde-lijke schoolhoofd. Bij zijn opruststelling betrok de familie JONCKHEERE het huis nr 15 van de Ketelsstraat waar August overleed in mei 1914.

Het is bij JONCKHEERE in de Zennestraat dat MENNEKENS school liep. De familie MENNEKENS woonde bij haar aankomst te Laken in de Paleizenstraat en later op de Antwerpsesteenweg nr 322, niet ver van de school. Het was een arme school in een arme wijk. Het gebouw bestaat nog altijd in zijn oorspronkelijke vorm. JONCKHEERE moest les geven aan twee en soms drie graden en dit in eenzelfde lokaal, maar van bij de aanvang waren hem de bijzondere gaven van MENNEKENS opgevallen.

Flink voorbereid voor verdere studies bezocht MENNEKENS nadien de plaatselijke Middelbare school en vervolgens het Atheneum in de Eikstraat te Brussel. De leerling bleef zijn meester geregeld bezoeken en ... trad in het huwelijk met diens dochter Hermine die hem drie kinderen zou schenken : Frieda, Herman en Daisy.

Wat nu met de andere kinderen van JONCKHEERE ?

De oudste dochter, Bertha, trouwde met Albert VANLUYTEN, een onderwijzer. Zij woonden in de Stefaniastraat nr 109. De jongste dochter, Adrienne, huwde Léon GIERSE, de latere gemeentesecretaris van Vilvoorde. De oudste zoon, Tobie, werd directeur van de Karel Bulsschool te Brussel en nadien professor aan de U.L.B.. De tweede zoon, Amand, was de drukker in de Maria-Christinastraat en diens zoon, Marcel, een begaafd musicus, stierf in de tweede wereldoorlog. Een bronzen gedenkplaat op de gevel van de Middelbare school herinnert ons aan de leerlingen gestorven voor het vaderland. De jongste zoon, Jules, ook een onderwijzer en getrouwd met een onderwijzeres, woonde in de Leopold I straat nr 101.

Wanneer vader JONCKHEERE met pensioen ging, werd hij feestelijk gehuldigd in de "Salle des Variétés" op de Koninginnelaan. De zaal of liever de gevel staat nog altijd overeind ! Daar werd door 150 leerlingen dankbaar gewezen op de uitzonderlijke verdiensten van deze man, niet alleen als onderwijzer en schoolhoofd maar ook als actieve secretaris van de Lakense *Société Royale Philharmonique* (*). Hijzelf was muzikant, speelde orgel, zong en schreef enkele gedichten. Op litterair en journalistiek gebied zal hij zijn schoonzoon blijvend aanmoedigen.

Bij het ambtsafscheid van JONCKHEERE houdt MENNEKENS namens de oud-leerlingen een feestelijke toespraak in verzen. Bij het overlijden van JONCKHEERE, is het uiteraard dezelfde dichter die een rouwklacht schrijft. Een fragment van dit bezield gedicht prijkt op het graf van JONCKHEERE, die met zijn echtgenote in Laken in de ondergrondse galerijen rust. De tekst luidt als volgt :

*Als geen heeft hij gewerkt, zijn school bemind.
Hem troost in 't graf de dank van ieder kind."*

Wat gebeurde er inmiddels met de familie MENNEKENS en haar afstammelingen ? Vooreerst gaat onze waardering naar de vader MENNEKENS. Een moedig man die erin slaagde (in die tijd geen werklozensteun, geen ziekenfonds, geen kindergeld) als bescheiden werkman, schilder van beroep maar vele andere klusjes aanvaardend, op zijn beurt drie jongens en drie meisjes groot te brengen en de oudste zoon te laten studeren wat toen niet evident was. Moeder Maria MENNEKENS, geboren CEULEERS, was een ijverige, flinke vrouw, die als enige ontspanning graag las en geregeld de bibliotheek bezocht. Zoon Jef vestigde zich in 1900 met echtgenote Hermine in Jette (**). Deze toen nog landelijke gemeente genoot hun voorkeur. Hij stichtte er de Toneelkring "De Violier".

Hij werkte in Sint-Jans-Molenbeek maar zou Jette niet meer verlaten. Zijn broer Ernest huwde Jeanne DRAPS, een begaafde modiste, en woonde zijn leven lang in Laken. Hun dochter Marthe zette met succes het beroep van mama verder : de modieuze hoeden MENNEKENS in de Fransmanstraat ! Broer Frans, de olijkste van de familie, houdend van afwisseling en beweging, oefende met wisselend succes verschillende beroepen uit. Werklustig en vindingrijk installeerde hij zich tenslotte in Strombeek als stopselfabrikant. Nathalia, de jongste zuster, te oordelen naar de foto's een mooi en charmant meisje, stierf op jeugdige leeftijd. Ze was amper 18 jaar. De ouders woonden toen in de Maria-Christinastraat nr 25.

(*) N.V.D.R. LACA hoopt een artikel aan deze vereniging te wijden

(**) N.V.D.R. Later, in 1927 liet hij het Withuis bouwen, een bekend huis aan de Charles Woestelaan (zie illustratie), dat intussen geklasseerd werd.

Haar broer Jef wijdde haar een ontroerend gedicht in zijn bundel "*Boven de donkere diepten des doods*". De twee andere gehuwde zusters, Bertha en Hortense, verlieten Laken en vestigden zich, de ene in Sint--Jans-Molenbeek de andere in Mechelen.

Het Lakense leven, de culturele activiteiten, de mooie architectuur van de herenhuizen, de atmosfeer die er van uitging, maakten Laken tot een zeer aantrekkelijk oord. Wanneer oom A. VANLUYTEN weduwnaar was geworden, nodigde hij mijn ouders uit, samen met hem, het grote huis in de Stefaniastraat te komen bewonen. Daar is ons gezin dankbaar op ingegaan.

Op mijn beurt heb ik school gelopen in de Middelbare school, in de Maria-Christinastraat. Dit alles helaas was kortstondig want we beleefden het zwaar bombardement in 1944.

Albert VANLUYTEN heeft deze gebeurtenissen niet overleefd. Het huis, dat op instorten stond, diende binnen de kortste tijd volledig afgebroken te worden. De schade in de straat was zeer groot. Ook aan de overzijde van onze woning, de hoek van de Moorsledestraat, was zwaar getroffen. Daar waren de gevels totaal weggeslagen. Met leed hebben we afscheid van Laken dienen te nemen.

Denk nu niet dat ik van Laken alleen beelden van leed en verschrikking heb bewaard. Bij elk herhaald bezoek probeer ik iets terug te vinden van de bevreedende bekoring die Laken steeds op mij heeft uitgeoefend. Graag verplaats ik mij naar het parkje aan de Sobieskilaan. Een uitgelezen plek ! Een wandeling aldaar op zondagmorgen met zijn kleindochtertje Sylvia heeft MENNEKENS duidelijk herkenbaar beschreven en hij vertelt hoe ter plaatse de herinnering aan zijn gestorven vriend Lode OPDEBEEK, plotseling heel levendig werd. OPDEBEEK was een Lakense letterkundige, jeugdschrijver die zich als uitgever in Antwerpen heeft gevestigd en vele werken van MENNEKENS publiceerde Dit alles behoort tot het verleden. Meer dan een halve eeuw. Moge het werk en de geest van beide kunstenaars in een hernieuwde belangstelling voor hun letterkundige nalatenschap verder leven !

Jef MENNEKENS Junior.

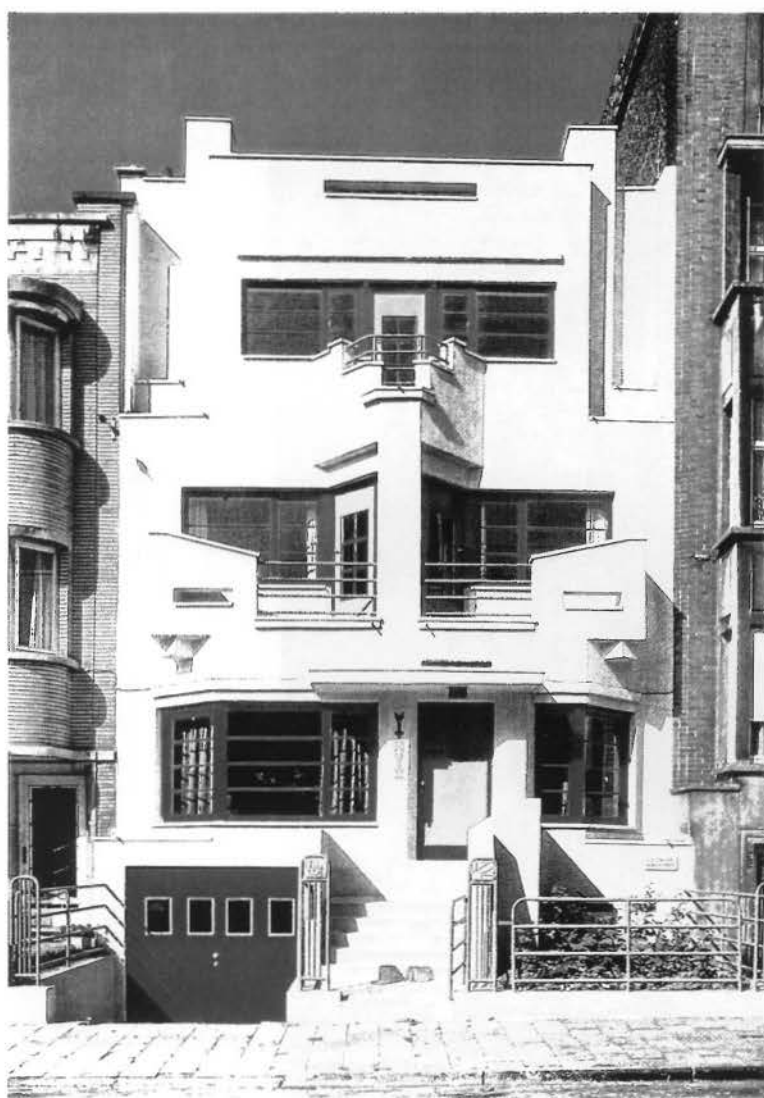

Foto Jef Mennekens

Withuis
(reproductie met toestemming
van de Heer PLAIZIER)

EEN VERFOEILIJKE INTRIGE.

Sedert haar terugkeer uit Miramar verblijft de krankzinnige Charlotte, na een kort verblijf te Laken, op het kasteel te Tervuren.

In oktober 1869 wordt daar hoog bezoek verwacht nml, vanwege tante Clémentine (1817 - 1907), jongere zus van onze overleden koningin Louise-Marie, en echtgenote van Auguste van Saksen Coburg (1818 - 1881), zelf zoon van Ferdinand, schatrijke broer van Leopold I.

Terloops : Auguste en Clémentine hebben vier kinderen waaronder :

- Philippe, die in 1875 huwt met Louise, oudste dochter van Leopold II, een huwelijk dat zeer slecht afloopt.
- Clotilde, gehuwd met Josef, aartshertog van Oostenrijk, en broer van onze koningin Marie-Henriette.
- Ferdinand, toekomstige tsaar der Bulgaren.
De familiebanden zijn dus zeer nauw.

Maar nu terug naar ons onderwerp.

Clémentine woont in Wenen en is er bevriend met aartshertogin Sophie - moeder van de regerende keizer Franz-Josef -, de kampioene der intrigantes. Beide dames zijn het Belgische vorstenpaar eerder vijandig gezind, althans als we koningin Marie-Henriette moeten geloven. Intrigeren was trouwens eveneens één der voornaamste activiteiten van Marie-Henriette, naast schilderen, theater, paardrijden en harp spelen.

Clémentine en Sophie beweren, nog steeds volgens Marie-Henriette, dat Charlotte opgesloten wordt door haar naaste familieleden opdat dezen aldus kunnen profiteren van haar fortuin.

In de brief die hierna wordt weergegeven verwittigt koningin Marie-Henriette Goffinet van de komst van Clémentine en drukt de hoop uit dat Charlotte tijdens het onderhoud met haar tante een woedebui zal hebben en Clémentine een paar rake klappen zal toedienen, en ze voegt er aan toe, - toppunt van deze intrige -,

"On laisserait donner quelques coups avant d'intervenir !"

Of dat in werkelijkheid ook is geschied, weten wij niet.

Alleszins een prachtig voorbeeld van een perfecte intrige in de koninklijke sfeer.

Château d'Ardenne,
le 28 Octobre 1869,

Mon Brave,

Une abominable intrigue !

La duchesse Auguste de Cobourg, autrement appelée la princesse Clémentine, tante du Roi, passera la journée du Samedi 30 à Bruxelles. Elle veut à tout prix voir l'Impératrice, et le Roi désire qu'on lui en laisse faire la tentative. La Duchesse nous est hostile étant liée avec l'Archiduchesse Sophie; elle a l'air de croire que nous tenons l'Impératrice en charte privée sans que cela soit nécessaire.

Le Roi dit que s'il pouvait y avoir une scène devant elle, ce serait fort heureux, et plus heureux encore si elle pouvait attraper une bonne râclée de notre auguste Soeur. Mais comme la Duchesse s'est montrée fort hostile, le Roi désire que vous passiez la journée du Samedi à Tervueren afin d'être à la main dans le cas où elle proposerait à l'Impératrice de l'emmenner en Autriche ou que sait-on !

Mesure superflue, j'imagine, mais je préfère infiniment que vous soyez là, prêt à intervenir le cas échéant.

Veillez vous charger de prévenir Hart, Vandevelde et Müser de cette visite.

Vous aurez soin qu'on ne laisse pas entrer la voiture de la Duchesse, mais qu'elle descende à la petite grille.

Vandevelde fera bien d'être là avec Müser pour la recevoir. On préviendra l'Impératrice au moment où la duchesse sera déjà dans la maison, afin que s'il y a scène cette dernière puisse en juger elle-même.

Vous recommanderez à l'entourage de ne pas entrer dans des explications trop détaillées. Hart se tiendra à la porte si l'entrevue a lieu. On laisserait donner quelques coups avant d'intervenir.

C'est selon moi, ce qui pourrait arriver de plus heureux, car après tout le mal que la pauvre femme nous a déjà donné, il n'est pas permis que la tante du Roi dise partout : "ils l'enferment, et vont s'amuser ailleurs". Elle dit cela à Vienne.

Je sais que je confie cette affaire à de bonnes mains, et je vous prie de m'en écrire tous les détails.

Si je n'accours pas moi-même, c'est que je ne veux pas que l'Impératrice soit trop sage dans cette occasion.

Ainsi, quoiqu'il arrive, qu'on laisse entrer et juger la tante incrédule.

Adieu mon brave Baron,
votre affectionnée
M-H

P.S. Lisez attentivement, mais déchirez après.

LAKENSE FOLKORE.

De Heer LEEMANS is een verteller in hart en nieren. Wie deze actieve medewerker van LACA aan het woord hoorde zal hem niet vlug vergeten. Hij slaagt er telkens in een boeiend tijdsbeeld op te roepen van zijn jeugdijaren, fraai gekleurd van inhoud en verrijkt met de klank van een sappig Lakens dialect.

Weerhouden wegens ongesteldheid was hij niet aanwezig op onze laatste decemberbijeenkomst. Toch konden wij zijn schriftelijke bijdrage aan onze gasten aanbieden. Terecht nemen wij dan ook zijn bevoorrechte getuigenis in ons tijdschrift op.

Vroeger, zo weet hij in zijn bijvoegsel te berichten, werd de Lakense kermis gehouden op het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein. Het was een jaarlijkse gebeurtenis die veel volk aantrok uit de Brusselse regio. Straatzangers waren toen zeer populair. Met een stok wezen zij op een groot "mannekensblad" de gebeurtenissen aan die ze in hun liederen bezongen. Het repertorium van deze troubadours behandelde de avonturen van legendarische, historische of nog bestaande figuren, zo bijvoorbeeld : het leven en dood van Charles van Loupaigne, een Brabants patriot ... en ook de legende van de "Witte Madam", een romantisch liefdesverhaal van Schotse oorsprong. Deze verhalen werkten in op de verbeelding van 't lokale volk. Maar laten wij liever de rasechte verteller aan het woord.

L. C.

*D'ave loökeneirs kenne het vertelsteke
van de Witte Madam.*

*De mensen die s'oovents faseidege
langs het kappelle van St Anna Zooge in
iene ki e wit spûk die kammelde mei
keitinge en die terweile eet moemelde, in
het latyn of doekits, mei en stem die
fesies van vore kwam. Men kon ni zegge
of het ne man of e vraemens was. Ederien*

aa natureleik schrik en ging luupe.

In mein famillie es het zeikeren vast, da dei Witte Madam op ne zeikeren oovent en rammeling gekreigen heit van maiene grootvoder.

Ik kan het ni beweire en doo zaien ave lookeneirs die bevestige da degeine die en rammeling gaf en het spunk heute grootvoder nuk was.

Wa dak ik gezien hem es dat er boove de schaa, bei ma peter, ne stock oeng woo mei da ma grootvoder dei rammeling gegeve eit.

De witte madam ei veel schilders, dichters, schreivers geïnspireit. Het was ve zunn te zegge en verbeelding van e jung vraamens die gesterve was van liefde of gedoot oen ne jaloeide man

LEEMANS Em

Transcriptie

Oude Lakenaars kennen het verhaaltje van de witte dame. Mensen die 's avonds voorbij het Sint-Annakapelletje kwamen bemerkten plots een wit spook dat met kettingen rammelde en met een holle stem onverstaanbare Latijnse woorden prevelde. Was het een mannen- of een vrouwenstem? Iedereen was bevreesd en vluchtte spoedig heen.

In mijn familie werd voor waar aangenomen dat op een avond "de witte madam" slaag kreeg van mijn grootvader. Ik kan het niet bewijzen. Er zijn oude Lakenaars die eveneens beweren dat hun grootvader de rammeling uitdeelde. Wel heb ik gezien dat bij mijn peter, boven de schouw, een stok hing waarmee mijn grootvader het pak rammel toediende. De witte dame inspireerde veel schilders en dichters. 't Was een symbool van een jong meisje, gestorven uit liefde of ter dood gebracht door een jaloeise man.

DITJES EN DATJES.

GALA VAN HET BRUSSELS.

Op 23 en 24 januari werd door de Academie van het Brussels (*) het eerste "Gala van het Brussels" ingericht. Deze toffe vereniging heeft tot doel het Brussels van de ondergang te redden (belaagd als het is door het Frans en ... het A.B.N.), dus "dat oud-middelnederlands dialect niet te laten verloren gaan, te onderzoeken, te inventariseren, te werken aan toponymie, aan etymologie, aan lexicologie, aan onomatologie, aan bibliografie, aan volks-repertoria enz...".

In het tijdschrift van de Academie rapporteert ons erelid en bestuurslid van de Academie, Gustave ABEELS, geregeld over LACA. Speciaal over onze stukjes in het "Lookes".

Eind januari organiseerde de vereniging haar eerste gala in het vernieuwde Lunatheater. Heel tof, met veel zwans, liekes, stukskes theôter, enzoevoesj.

Op Tele Brussel gaf de mede-organisator, Jari DEMEULEMEESTER, (directeur van de "Ancienne Belgique") de motivatie van de Academie aan.

De "Academie van het Brussels" is er :

- voor de medemensen
- om aan kultuur te doen
- voor het "Vloms" van Brussel.

Dat spreekt ons aan. Want woveui is LACA er gekomme ? Just : voor Lakense mensen, om hen iets te vertellen uit het verleden van onze beroemde (oud)gemeente : geschiedenis, toponymie, kunst, enz.. Dat is toch kultuur zeker. En ook voor het Lakense, dat oude Nederlands dialect dat "veul op Brussels trekt" mo zoiverder es (me minder Franse woude) nawo, menier LEEMANS.

Dank U, mannen van de Academie (accent op de laatste lettergreep, insisteren zij !) en ... wij wachten ongeduldig op het tweede Gala.

In het tijdschrift "Brussels Dialect" worden geregeld poésiekes gepubliceerd. In het nummer van september 1993 verscheen er een dat zich afspeelt op de brug van "Loeke" (waile zegge Looke). Met plezier drukken wij het "flauske" af. Het is van de hand van Kris DESCHOUWER, Hoogleraar aan de Vrije Universiteit van Brussel (Politieke Wetenschappen). Maar gaat het wel over "een echt flauske" ? (Om over no te paizen.)

(*) Niet te verwarren met de "Académie pour la Défense et l'Illustration du Parler Bruxellois".

P.S. Ik woon wel al geruime tijd in Laken maar werd er niet geboren. Ik stak het een en het ander op van het Lookes. Maar mijn kennis is beperkt. Graag dus excuses voor mijn fouten tegen het ... A. B.L.

Joris DILLEN

DE KAZJOEBEREIR EN DE BLINKDUUS

Beste meense, aaft aaile vast on aaile brètelle,
want d'istoure dei k'ee goen vertelle
ij me den deuvel te moeke,
en begint op de brug van Loeke.
Doe passeide ne kie, zaaine kop in de gront,
ne kazjoebereir moeger en gezont;
Zan uge zoete nie in zaain zakke,
want doeïn stak ëm al 't gein dat ëm op stroet kost pakke
In iene kie blijf de kazjoebereir stoen;
want doe laa, in 't midde van zaain boen,
een blinkduus, in echt goud begoure.
Ne raaikoet aa dei zeiker doe verloure
Mo, 't gein da de kazjoebereir nie en wist,
was da den deuvel, daan haaimëlëken tist,
dei blinkduus doe was komme deponeire
Vi de mensen van Brussel es goo te koejoneire
En daan dee de blinkduus oen zaan erm zaa binne
zaa nuut of jamais gien rust nemi vinne.
De kazzjoebereir ijt de blinkduus oengedoen,
en ij ij van dën giene mëneut nemi stilgestoen.
IJ leep en ij leep, van ee no ginder,
van Loëke tot op de Place Vanderkinder.
Altaait gepresseit, altaait moest ëm voesj.
N uut blijf ëm nog es hangen in ën kaberdoesj.
Ouveral op taait, en den ieste wei weg,
't was triestig, 't es ik dee 't aaile zeg;
En 't was op nen oevët noe ën weik of draa
dat em me zan vriende reuz-n-aa.
In plosj van plëzeer te moeke laaik alleman,
zag IJ no zan eur vi zaan lesten tram.
Zan vrinden zaaie : mo kazjouberier aaft toch op,
zet a wei nei en pak nog ne pot.

Mo uile gezoeg heelp just gien floeit :
de kazjoebereir was de pist al oeit.
In iene kie dijn ondert voenke Brussel boenke.
De mense kwampen oeit uile veenster loenke.
En 't gein da ze zoeg, menier en madam,
was, in ën wolk van solfer, de lesten tram.
De wattman aa ne sjeit en bokkepute,
het leive van de kazjoubereir was no ..pardon.
De wattman aa bokkepute en në sjeit;
ët leive van de kazjoubereir was gien sjik nemi wijt;
en d'er es van de kazjoubereir niks nemi g'uut;
't es zeiker, 't stoe vast: de sukkeleir es duut.

De moral

Vantaait leit er in Loeke nog ën blinkduus op stroet;
mo vuida ge z'opropt, lëstert no dijs gooie roet.
Wild'a zeel on den deuvel verkupe,
wild'altaait mo krossen en lupe,
wilde van aa lijve een elle moeke:
pakt den de blinkduus van de brug van Loeke;
Mo wild'echt leive, van neemant de knecht of de mait,
pakt den nuut gien blinkduus, mo pakt aan taait.

Kris DESCHOUWER

V R A A G B A A K.

HOUBA.

Thérèse HOUBA (geboren in Rochefort op 9 december 1831) kwam naar Resteigne om er op 4 juli 1852 te bevallen van haar zoon Louis HOUBA, de latere gemeentesecretaris van Laken. Daarna keerde zij niet naar Rochefort terug en bleef zij spoorloos.

Weet een lezer van LACA hiervan iets meer af ? Bestond er in de laatste helft van de 19de eeuw een instelling die ongehuwde moeders opving (al of niet met hun kind) ?

ALS KADASTERARCHIEVEN HUN BEKOORLIJKHEDEN ONTHULLEN.

1.- Het achterhaalbare achterna.

Grenzen, slagbomen en grenspalen oefenden op ons steeds een fascinerende invloed uit. We werden immers geboren op een boogscheut van de scheidingslijn met Nederland, in 't dorp Essen, dertig kilometer boven Antwerpen, op de rand van de eerste Kempense bult. Als kind keken we vanuit het zolderraam over weidse vlakten en hofsteden "op 't Hollands". Tijdens het lager onderwijs leerden we de oudst gekende afbakening van de heerlijkheid Essen-Calmthout-Huijbergen uit het hoofd, op initiatief van meester Tireliren, een voortrekker op heemkundig gebied. De tekst uit 1335 luidde : *"inden irsten die stake die staet in den wech die gaet van Calmthout te Brechtwaert, van dien stake drieboemende op Punsbergh ... enz"*. (drieboemen beduidt : in rechte lijn gaan) (1)

Die historische microbe door dewelke we toen gebeten werden werkt na dertig jaar verblijf in de schaduw van het Atomium nog altijd door. Als lid van LACA is het derhalve niet verwonderlijk dat we met gedreven ijver, de oude grenzen van Laken probeerden te achterhalen. *"Naar mijn gevoel is dit niet mogelijk"*, zo vertelde ons de Heer Dr. J. Verbesselt, voorzitter van het Koninklijk Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams Brabant. Als aanmoediging kregen we evenwel een rist adviezen mee die ons toelieten een behoorlijke verklaring voor deze impasse te geven. We resumeren.

Reeds in de twaalfde eeuw behoorde de oude heerlijkheid Esschen-Calmthout-Huijbergen tot de Abdij van Tongerlo. De prelaat, die in rechte en in feite als Heer optrad, had er om juridische redenen en ook om grensgeschillen te vermijden, grote baat bij de preciese grenzen van zijn territorium te laten registreren. (2) In Laken bestond er van ouds een totaal andere toestand. Laken was in de dertiende eeuw reeds een zevenheerlijkheid en onderscheidde zich hierdoor van alle andere Brabantse dorpen. De zeven erfheren van Laken (ook Heptarchie genaamd) bezaten elk hun eigen hof, meestal een aaneengesloten blok, doch ook gronden die verspreid lagen in het dorp. Bovendien maakten sommige percelen, gelegen in de uithoeken van Laken het bezit uit van de Abdij van Afflighem (Ossegem en Verregem). (3)

Tijdens het Oude Regime maakte de zevenheerlijkheid Laken dus geen coherent geheel uit. Wij zijn van mening dat hierdoor de motivering voor een globale grensregistratie ontbrak. Laken werd pas in 1795, na de aanhechting van onze gewesten bij Frankrijk, een zelfstandige gemeente en behoorde tot het Departement van de Dijle. Omstreeks die periode werden de grenzen voor 't eerst nauwkeurig opgemeten, in kaart gebracht en minutieus omschreven. Dit alles kaderde in een grootscheeps opgezet project, namelijk de oprichting en uitbouw van het kadaster, toegeschreven aan het geniale bewind van Napoleon.

2.- Kadasterarchieven vóór 1865.

Men kan deze documenten raadplegen in het Algemeen Rijksarchief. Het ligt zeker niet in de bedoeling dit onderwerp uitvoerig te behandelen. De inleiding tot de inventaris bevat echter verhelderende achtergronden waarvan wij er enkele ter kennis wensen te brengen. (4)

De idee om een globaal overzicht op te stellen van alle onroerende goederen van het Rijk, als vertrekpunt voor de uitbouw van een fiscaal stelsel, bestond reeds ten tijde van de **Chaldeeërs**. Tijdens de middeleeuwen werden in onze streken de vuurhaarden geteld als basis voor de belastingaanslag en, meer bepaald in Brabant, bleven de grondbelastingrollen vanaf 1686 tot het einde van het Oude Regime van kracht.

Tijdens het Directoire werd in Frankrijk gestart met het opmeten van grote percelen en het schatten der inkomsten van de gewassen die op deze akkers geteeld werden. Deze schattingen dienden als referentiegegevens voor alle andere percelen van hetzelfde type. Vanaf het Napoleontisch Bewind werd overgegaan tot gedetailleerde opmeting van alle percelen. In het Departement van de Dijle werden de meet- en schattingswerken opgestart in 1808. Bruusk onderbroken na de Franse ineenstorting (1814) zullen de Hollanders en later de Belgen deze taak verder zetten. Kort na 1830 was het kadaster afgewerkt doch 25 jaar later bleek een volledige herziening onafwendbaar wegens diepgaande wijzigingen in het grondbelastingssysteem. Dit werk werd in 1865 voltooid.

Voor wat de Provincie Brabant betreft, en bijgevolg ook voor Laken, vinden we een "*Dossier d'expertise*" terug, opgesteld in de Franse tijd (1811). Gestimuleerd door onze gedrevenheid raadpleegden we dit belangrijk document (4). De bundel is onderverdeeld in een aantal hoofdstukken :

a.-Proces-verbaal van de afbakening van het grondgebied van Laken.

Voor elke grensstrook met een aanpalende gemeente vinden we een nauwkeurige topografische schets en een gedetailleerde omschrijving van de perimeter.

b.-De onderverdeling van de gemeente in secties met nauwkeurige omschrijving.

c.-Een vergelijkende tabel van de oude en nieuw ingevoerde inhouds-lengten en oppervlaktematen.

d.-Tarieven der graanprijzen en andere levensmiddelen.

e.-Een classificatietabel van de onroerende goederen, akkers, weiden, vijvers, molens, woningen enz..

In latere bijdragen zullen we uitvoeriger op deze informatiebron ingaan. Bij toeval ontdekten we in verband met de Lakense grenzen een historische eigenaardigheid waaraan we vooreerst onze aandacht wensen te wijden.

3.- Een heemkundige bekoorlijkheid.

Grasduinend in het expertisedossier, bemerkten we naast de topografische schets die de grens met de Gemeente Jette-Ganshoren aanduidt, een in minuscuul handschrift aangebrachte tekst. Melding werd hier gemaakt van een Keizerlijk decreet, op datum van 3 september 1811 en toegevoegd aan het dossier. We hielden ons hart vast. Zou dit document niet onvreemd zijn, zoals we reeds vaak in andere archiefdepots vaststelden ? Na wat haspelwerk doorheen de aan elkaar klittende pagina's vonden we wat we zochten. Voor ons lagen nu enkele onbeschadigde en duidelijk ontcijferbare documenten die we aan een analyse onderwierpen. (zie bijlagen 1 en 2)

Bijlage 1 : Een perimeterschets.

Een verwijzing verduidelijkt de topografische plaatsbepaling :

- Van links naar rechts volgt een rode lijn (A,B,C) het oude(?) grenstracé tussen Laken en Jette-Ganshoren.
- Ongeveer loodrecht op dit tracé is een stippellijn aangebracht die de kerken van beide gemeenten verbindt, bedoeld als referentieas.
Aangezien de juiste afstand tussen beide kerken aangegeven is kunnen we zelfs de schaal van de schets berekenen.
- Links van de stippellijn valt onmiddellijk een blauw omrand perceel op, begrensd door de gebroken lijn, E,F,G,H, en aangeduid met de letter J.
- Rechts van de stippellijn ziet men een trapeziumvormig perceel, aangeduid met de letter D, aan de linkerzijde met een weg afgezoomd.

Deze schets bevat tevens een belangrijke verklaring die als proces-verbaal bedoeld is. Gezien de belangrijkheid van deze tekst geven wij hieronder de vertaling ervan weer.

"De burgemeesters, afgevaardigden en aanwijzers van de gemeente Laken en Jette-Ganshoren, ondertekenen op 26 februari 1811, voor gezien en juist bevonden, de perimeterschets die in hun aanwezigheid opgesteld werd door een landmeter, volgens de door hen erkende plaatsbepaling der grensstroken.

De burgemeesters : Em. RUZETTE en P. MEUX

De afgevaardigden : J. VAN HAMME en J. VAN DER MEREN

De aanwijzers : P. DE GREEF, M. VAN BENEDEN en C. LETTENS, J. STROOBAND."

We stellen vast dat deze officiële grensbepaling met de grootste ernst werd opgevat. Ze geschiedde in aanwezigheid van personen die goed op de hoogte waren van de plaatselijke toestanden en bovendien het algemeen vertrouwen van de overheid genoten.

Bijlage 2 : Uittreksel uit de registers der Besluiten van de Prefect van het Departement van de Dijle.

Het besluit herneemt integraal het Keizerlijk Decreet, uitgevaardigd op 3 september 1811 in het Keizerlijk Paleis te Compiègne en omvat twee belangrijke artikelen.

In het eerste artikel wordt de scheidingslijn tussen de gemeenten Laken en Jette-Ganshoren definitief vastgelegd. Het op bijlage 1 met een blauwe lijn omrande perceel wordt aan het grondgebied van de gemeente Laken toegevoegd. Het tweede artikel bepaalt dat de **ENCLAVE** (zie perceel D op bijlage 1) afhankelijk van Laken, definitief toegevoegd wordt aan het grondgebied van de gemeente Jette-Ganshoren. Dit alles ongeacht de rechten van beide gemeenten op de respectieijke percelen.

Werden de grenzen van Laken in latere tijden menigmaal gewijzigd, dan hebben we hier toch te maken met een eerste officiële territoriumruil. Laken verliest enerzijds een op het grondgebied van Jette-Ganshoren gelegen enclave, doch verwerft in compensatie een terrein van ongeveer gelijke grootte, onder de vorm van een grensuitstulping naar Jette-Ganshoren toe.

Een blik op een oude kaart van Laken uit de 18de eeuw (5) leert ons echter dat deze uitstulping samenvalt met een deel van het Hof Ter Plast, van ouds een erfgoed van de Heren van Ter Plast, behorende tot de Heptarchie en die vermoedelijk als bastaarden afstamden van de Hertogen van Brabant. (6) Het blijft voor ons dan ook een raadsel waarom bij het vastleggen der grenzen in 1811, met deze feitelijke toestand geen rekening werd gehouden. Vond er reeds tussen 1795 en 1811 een voorafgaandelijke afbakening plaats, vastgelegd bij proces-verbaal ? Dit is niet uitgesloten. We vermoeden anderzijds dat onze Franse bezetters naar vereenvoudiging (rechtlijnigheid der grenzen) streefden en dat Laken, zonder haar buitengemeentelijke enclave, dit historisch lapje grond aan de Gemeente Jette-Ganshoren voorgoed zou kwijtgespeeld zijn.

Wat nu de enclave betreft staan wij evenzeer voor een raadsel. Waar lag de oorsprong van dit goed ? De schets van bijlage 1 laat ons toe een eigenaar van dit perceel te identificeren, met als familienaam LEMBRECHTS (1811). Anderzijds wijst de U-vorm van het gebouw, eveneens op de schets aangeduid, dat het hier een hoeve betreft met aanpalend akkerland. Indien we erin slagen de juiste ligging van de enclave over te brengen op de kadasterkaarten van VAN DER MAELEN of van POPP, wat op zich geen probleem stelt, dan moet het, steeds volgens Dr. J. Verbesselt mogelijk zijn zonder veel inspanning, aan de hand van bijbehorende leggers, eeuwen terug te gaan.

Dit is een nieuwe uitdaging. We hebben ons dan ook vast voorgenomen met nieuwe moed op speurtocht te trekken, hopelijk het achterhaalbare achterna. Wij maken met elkaar een afspraak ... demnächst in diesem Theater.

Leon CANDAU.

NOTEN.

- (1) A. TIRELIREN - G. MEEUSEN. *Wij aan de Grens. TONGERLOO 1937, P. 22*
- (2) L. VERCAMMEN - *Wij aan de Grens. In Jaarboek Heemkundige Kring ESSEN 1989, p. 19 en 20.*
- (3) J. VERBESSELT - *De zeven Erfheren van Laken en hun Keure uit de 14de eeuw.*
- (4) A. GRUNZWEIG - *Introduction à l'inventaire des archives du cadastre du Brabant avant 1865, Nr. 173, p. I tot VII + map 178 uit deze inventaris.*
- (5) J. VERBESSELT - *Het parochiewezen in Brabant. Deel IV. Overdruk uit ESB. p. 109.*
- (6) J. VERBESSELT - o.c. noot (3)
- (7) J. VERBESSELT - *Het kadaster, studiebron voor dorpsgeschiedenis. In ESB Jg LXIX Nr. 4. p. 129 en 130.*

Aanhef bijlage 2

DÉPARTEMENT
DE LA DYLE.

Extrait des Registres des Arrêtés du Préfet
du Département de la Dyle.

1re Division.

BRUXELLES, le 27me 1811.

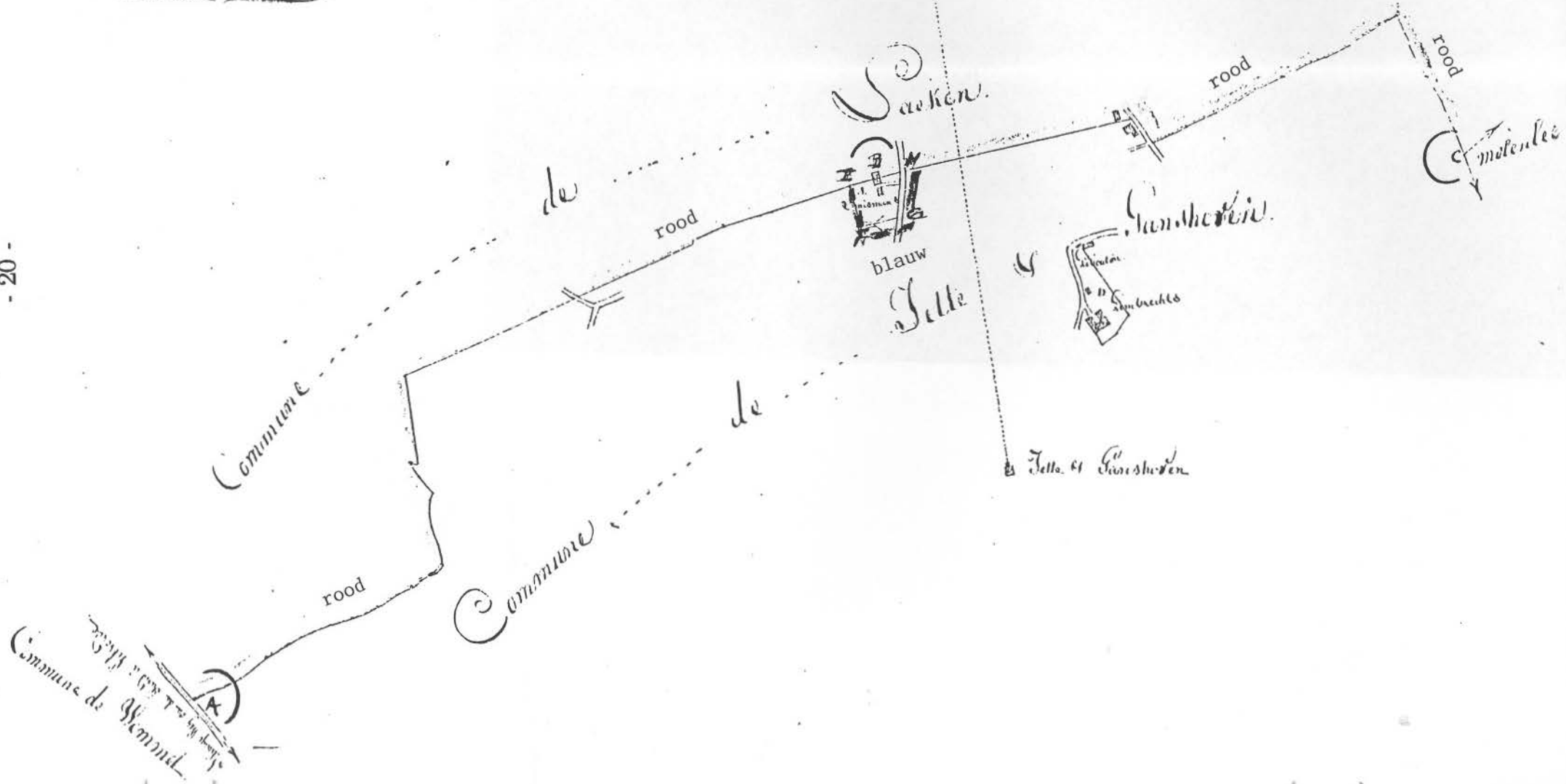
Bureau.

N°. 12947

Le Préfet,

Vu Le Décret Impérial du 3 décembre qui fixe
Les Limites entre Les Communes de Jette et Gans-
-bourc et de Laeken, ainsi qu'il suit
" Extrait des minutes de la Secrétairerie d'Etat
" Au Palais Impérial de Compiègne, Le 29
" Septembre 1811

Telle & Panshoë'n d' Sacken

Art. 1er

" La Limite entre Les Communes de Jette
 " et Ganshoren et Lachem, Dept. des Landes,
 " est fixée par la ligne rouge marquée au
 " plan ci-annexé à partir du point A
 " jusqu'au point E, et de là, en suivant
 " la ligne coloriée en bleu F, G, jusqu'à
 " la lettre H, et en reprenant la ligne
 " rouge jusqu'au point C; et conséquemment,

" Les terrains et bâtimens I. entre les Lignes
 " rouge et bleue seront impasés dans La com-
 " - mune de Lachem, sans préjudice des droits de
 " propriété et autres que les Communes de Jette
 " et de Ganshoren pourraient avoir sur les dits
 " terrains et bâtimens.

Art. 2

" Les Héritages D, dépendant de Lachem et
 " inclusés dans le territoire de Jette & Ganshoren
 " sont réunis à cette dernière commune, et y seront
 " cotisés, sans préjudice des droits de propriété et autres
 " que la Commune de Lachem pourrait avoir
 " sur les dits héritages.

Art. 3.

" Nos Ministres de l'Intérieur et des
 " Finances sont chargés de l'exécution du
 " présent Décret.

" Sigués et apposés.

" Par L'Empereur:

" Le Ministre secrétaire d'état, signé
 " Par C. Duvell

AANVULLINGEN.

Ja, LACA Tijdingen, ons tijdschrift, wordt aandachtig gelezen; de volgende notities mogen zulks bewijzen.

ER ZIT MUZIEK IN LAKENSE STRAATNAMEN.

Musicus DUYSBURGH.

In ons vorig nummer werd in een artikel gehandeld over de koorleider Joseph Edouard DUYSBURGH en zijn zoon Florestan DUYSBURGH. Van deze laatste was geweten dat hij directeur was van een muziekschool.

Ons lid, eresenator en -advocaat, Leo LINDEMANS deelde mee dat Florestan DUYSBURGH directeur was van de stedelijke muziekschool aan de Claessensstraat **in Laken** (die nu nog bestaat). In de dertiger jaren volgde hij er les notenleer (in het Frans !). Privé pianoles kreeg hij van Mevrouw DUYSBURGH, van Nederlandse afkomst (Regine Marie MEYER, geboren in Schiedam op 12 januari 1877). Deze cursus werd dus in het Nederlands gegeven.

Florestan DUYSBURGH woonde in de Prudent Bolslaan nummer 130 (waar ook de vader, Joseph Edouard, korte tijd vóór zijn dood verbleef).

* * * * *

Ook werd gevonden dat de familie DUYSBURGH vermoedelijk van Oostenrijkse oorsprong was (*). Onder de regering van Maria-Theresia van Oostenrijk (Wenen 1717 - idem 1780), die over de zuidelijke Nederlanden heerste van 1740 tot 1780, werd een Oostenrijkse onderdaan naar ons land gestuurd en gelast met het innen van cijzen en vergoedingen. Hij vestigde zich in Brugge. Dat was waarschijnlijk de voorvader van Joseph Edouard DUYSBURGH, die trouwens in Brugge geboren werd. Een vermoedelijk familielid van het mannelijk geslacht werd tijdens de Franse bezetting geboren en kreeg de vrouwelijke voornamen Marie Thérèse mee (om de band met Oostenrijk te onderstrepen en zulks tijdens de bezetting door de Fran-sen !)

* * * * *

(*) Zoals nog meerdere Belgen met Duitsklinkende namen. Denk bijvoorbeeld aan de beroemde kunstschilder Ferdinand KNOPFF die in een familiegraf **in Laken** begraven ligt zonder dat zijn naam op het grafmonument prijkt (in zijn familie van hoge magistraten was men niet zo blij met zijn artistieke carrière). Zijn voorvader kwam al onder Albrecht en Isabella naar ons land.

De familie van Joseph Edouard DUYSBURGH is uitgestorven langs mannelijke zijde. Er bestaan dus geen afstammelingen meer die de naam DUYSBURGH dragen : Florestan had twee dochters (de jongste, Claire, overleed op jonge leeftijd (9/12/1915 - 8/2/1916); de oudste, Renée Marie (Laken 10/7/1911), verhuisde naar Parijs). Twee andere kinderen van Joseph Edouard waren meisjes en de jongste zoon, Edouard Joseph, had alleen een dochter.

In het stadsarchief van Brussel zijn meerdere jaargangen aanwezig van de (*Société Royale*) L'ORPHEON (*de Bruxelles*), maandelijks tijdschrift van de vereniging (vanaf 1 maart 1921 - het eerste nummer - tot december 1929). Erevoorzitter was de toenmalige burgemeester van Brussel, Adolphe MAX.

De directeur van l'ORPHEON was ene Joseph DUYSBURGH. Het is niet duidelijk wie dat was. De twee zonen van **Joseph** Edouard DUYSBURGH hadden Joseph als tweede voornaam : Florestan **Joseph** Gustave Ernest DUYSBURGH en Edouard **Joseph** DUYSBURGH die zich respectievelijk Florestan en Edouard lieten noemen. Zulks blijkt uit de huwelijksakte d.d. 18 augustus 1910 van Florestan DUYSBURGH met de Nederlandse Regina (zij tekent aldus en dus niet Regine zoals in de akte vermeld) MEYER. Florestan tekent met deze voornaam en zijn broer wordt als getuige Edouard DUYSBRUGH genoemd. De enige die met J. tekent is de vader van de bruidegom : Joseph Edouard ... Wanneer men de navolgende citaten leest is het echter onwaarschijnlijk dat de koorleider zichzelf zó zou bewieroken.

Op sommige nummers prijkt de nogal overdadige leuze :

*"Chanter" est le plus sain de tous les arts et le meilleur des exercices !
Tout homme qui chante n'a point l'esprit chagrin et les soucis ne s'arrêtent point sur sa demeure.*

Een greep uit de talrijke artikels :

- Le match Carpentier-Dempsey (n. v. d. r. bokkers) et l'art musical et chorale (!?)
- L'Orphéon Royal a fêté son **vénéré** directeur Joseph DUYSBURGH.
- L'Ve anniversaire de la société, juin 1923. De vereniging Orphéon bestond dus sinds omstreeks 1868 en XXe anniversaire de direction de Joseph DUYSBURGH.
- Fête champêtre sur la pelouse de jeux et de sports du club de la Société Générale de Belgique à **l'avenue de Meysse à Laeken**
- Inauguration du Monument érigé en l'honneur et à la mémoire des Anciens Enfants de la troupe et Pupilles de l'Armée tombés pour la Patrie (nummer van 1 augustus 1922). Dat monument staat in Aalst : de plechtige onthulling had plaats in aanwezigheid van Prins Leopold (de latere Leopold III). Jaarlijks heeft aldaar nog een huldebetoon van oud-Pupillen en Cadetten plaats.

Als illustratie werd een afbeelding gegeven van het kunstwerk "L'Appel aux Armes" van beeldhouwer Marcel RAU (die ook in Laken een beeldhouwwerk staan heeft : Sint-Medardus, aan de voorgevel van de Onze-Lieve-Vrouwkerk. LACA hoopt hier binnenkort een studie over te publiceren).

Nog enkele uittreksels :

- ... attendent le Prince : les généraux de CEUNINCK (van de Lakense laan) (*)
- Over de speech van een luitenant-kolonel : *D'une voix forte, en français d'abord, puis en flamand* (nieuwe lente, nieuw geluid !)
- *Son Altesse Royale remercie en flamand*, (idem)
- Les Pupilles ... chantent, en flamand, ... (idem)
- *L'Orphéon sous la direction de son infatigable directeur, Joseph Duysburgh chante "Le Talisman" de Florestan Duysburgh.*
- *La Musique du 2e Grenadiers accompagne L'Orphéon pour celle (sic) de l'hymne national. Redoublement des bravos ... -*
- ... Le **Maitre**, Joseph Duysburgh est aussi présenté à Son Altesse Royale ...
- Een vermelding van de biografie over "notre cher et **vénéré directeur Joseph Duysburgh**" door Silvin DUBOIS. (werk dat geciteerd werd in het eerste artikel)

Gaarne wil ik mijn dank uiten voor de mij door de Heren W. VERSTRAETEN en J. FRANSEN bezorgde informatie.

(*) Generaal die beroemd werd tijdens de eerste wereldoorlog. Minister "van Oorlog" en nadien Belgische afgevaardigde was op allerlei internationale commissies. Hij werd in de adelstand verheven (baron). De Koning en de Regering woonden zijn begrafenis bij. Hij is overleden op 12 april 1935 (77 jaar oud) en op 15 april al besliste het College van Brussel een laan naar hem te noemen.

Joris DILLEN

Administration et Rédaction :
8-10, Rue des Princes — Bruxelles
Téléph. 175-47 — 285-11

Abonnement : 7 fr. 50 par an
Publicité : Demandez notre tarif spécial

SOCIÉTÉ ROYALE
L'ORPHÉON
DE BRUXELLES

Bulletin mensuel de la Société

Een woordje over de Middeleeuwse tijd van Laken.

In zijn lijvig werk over Brussel, vermeldt A. WAUTERS (1) de auteur I.A. à GURNEZ die in 1647 een boekje over Laken heeft geschreven. Het is getiteld : *Laca Bruxellense suburbanum, cultu ac prodigiis Deiparae a Normannorum temporibus, id est, ante omnia Partheniis aedibus et iconibus miraculosis in Belgio loca clara, celebris, novo studio illustrata*, wat vrij vertaald betekent dat het om een nieuwe studie over Laken (LACA !) ging, voorstad van Brussel, sinds de Noormannentijd beroemd om de cultus van O.L.Vrouw en het mirakuleus beeld.

Het is in dat boekje dat we de vermelding lezen van de eed van de schepenen van Laken, (2) daterend uit het begin der 14e eeuw : "*Ceterum Sacramentum Scabinale ... verbis istis conceptum sic de tabella eloquio vulgari recitatur*", waarmee de auteur bedoelde dat dit de woorden waren in dewelke de eed der schepenen werd voorgelezen en uitgesproken.

De tekst is de volgende :

*Den eedt van de Schepenen van onser Lieve Vrouwe Laken buytten Brussele.
Ick gelove seker / ende zwere als goeder kersten-man / dat ick als Schepenen
van de Heerlijckheden van onser Liever Vrouwe Laken buytten Brussel / daer
toe ick nu genomen ben, sal helpen houden ende bewaeren Godts ende der H.
Kercken recht / onser genaeden Heeren t'sHertoghen recht / der Erff-heeren
van Lakenrecht /*

En vervolgens :

*ende sal in al doen een yeghelijck schepen der Erff-heeren van onser Lieven
Vrouwen Laken, naer Godt ende recht schuldich is te doen.*

Daarna achtte I. A. à GURNEZ zijn informatie over de schepenen voldoende. Hij dankte nog de actuaire van Laken, Jacobus VAN HIMBEEK, die zo vriendelijk was geweest om de tekst correct over te schrijven van een officieel document.

Naar goede gewoonte in de Middeleeuwse tijd heeft deze eed een religieus karakter. Hij werd bijna zeker uitgesproken met de hand op de Bijbel, toch zeker voor de pastoor van de O.-L.-Vrouwkerk tijdens een kerkelijke plechtigheid. Het gaat om de typische vermenging van wereldlijke en religieuze zaken, wat zo eigen is aan de Ancien regimetijd.

* * * * *

Laken was, naar het woord van Cosyn een landbouwersdorp tot circa 1850 (3). Toch is hier sprake van "schepenen", een begrip dat we meestal associëren met een stedelijke structuur.

In Brabant bestond echter iets unieks, volgens prof. VERBESSELT (4), dat enkel in Meise en Laken aanwezig was. Het was het bestaan van een Hof, dat samengesteld werd door zeven schepenen met rechterlijke macht bekleed (een heptarchie). Deze zeven schepenen werden voorgedragen door de zeven Lakense grondheren, die er elk één mochten aanduiden om hen te vertegenwoordigen. Eén van de zeven was ook de pastoor van de O.-L.-Vrouwparochie, zodat in het Hof ook een kerkelijke vertegenwoordiger aanwezig was om het kerkelijk goed te beschermen. Een achtste lid was een buitenstaander, met name de vertegenwoordiger van de hertog (de meier of amman).

* * * * *

Bij GURNEZ vernemen we dat de maandag volgend op het feest van Sint-Servaas (13 mei) om 8 uur 's morgens in de parochiekerk van O.-L.-Vrouw - bedoeld wordt het oude kerkje - de eedaflegging der schepenen moest plaatshebben. Een andere bron, met name de keure van Laken, geeft ons nog andere bijzonderheden. Kwam het geval voor dat een rechtsvervolging moest ingezet worden door een adellijke heer, dan moest deze zetelen in de kerk met tenminste twee schepenen en wachten tot de klok de middagtijd klepelde om over te gaan tot de rechtsvervolging.

Deze schepenen spraken recht over feodale en zakelijke gerechtelijke zaken, terwijl de criminele zaken werden behandeld door de amman van Brussel. Aan een akte hechtten zij een schepenezegel met als tekst : "*Schepenen der Erf-heeren van Laken*" (1302, wat de oudste gekende datum is van een Lakense zegel). Concreet betekende dit dat zij aanwezig waren bij de overdracht van de goederen of dat zij de helft van de boete opstreken, opgelegd bij een pachter. Als de cijns moest ingeleverd worden na Sint-Servaasdag en op Driekoningen, dan moest het bericht uitgehangen worden in de O.-L.-Vrouw-kerk zodat alle parochianen op de hoogte waren dat de betaaldag nakende was.

* * * * *

De keure van Laken vermeldde ook dat de schepenen tweemaal per jaar zittingsdag moesten houden. Ook - waarschijnlijk te dezer gelegenheid - dat hen een maaltijd moest aangeboden worden door de Heren van Laken. Merkwaardig is de keure, maar naar analogie van de Magna Carta (1215; Engeland), lieten de schepenen een sanctie inschrijven ingeval zij deze maaltijd niet aangeboden zouden krijgen : zij zouden geen zitting houden en aldus de belangen van hun heren niet kunnen inwilligen.

In de eed is de aanhef *Ick gelove seker*, m.i. te interpreteren als : Ik beloof zeker, gevolgd door *ende zwere als goeder kersten-man*. Voor de 14e eeuw een eigenaardige uiting van overtuigd lid te zijn van de christelijke gemeenschap, wat echter de binding aan de eed versterkte. Meined plegen kon gestraft worden met kerkelijke straffen, zodat het voor de Heren van Laken als garantie moest dienen van loyautéit. Ook beloofde de kersverse schepen dat hij in hiërarchische volgorde de kerkelijke, dan de hertogelijke en tenslotte de heerlijke rechten van de Heren van Laken zou eerbiedigen.

Deze vrijheid van de Lakense schepenen werd beperkt toen Laken, samen met de 7 overige gemeenten rond Brussel, onderworpen werd aan de jurisdictie van de schepenbank van Brussel (midden 14e eeuw).

Noten :

- (1) - WAUTERS, Alphonse; *Histoire des Environs de Bruxelles*. Tome VI, Brussel, 1972, p. 58.
- (2) - à GURNEZ, I.A.; *Laca ... illustrata, Brussel, 1647, p. 249 - 250.*
- (3) - COSYN Arthur, *Laeken ancien et moderne*, Brussel 1904, p. 3 - 5.
- (4) - VERBESSELT, J., prof. dr. *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw*, deel IV, Veys, Pittem, 1955, pag.110. Zie ook in *De Brabantse Folklore* (Bulletin van den Dienst voor Geschiedkundige en Folkloristische Opzoekingen van Brabant), 1949, p. 175 - 212.

Hildegarde VERSTRAETE.

☞ INHOUD ☞

1. Ten geleide. (Leon CANDAU)	1 - 3
2. Jef MENNEKENS en Laken. (Jef MENNEKENS Jr.)	3 - 7
3. Een verfoeilijke intrige. (Victor CAPRON)	8 - 9
4. Lakense Folkore. (Emile LEEMANS)	10 - 11
5. Ditjes en Datjes / Gala van het Brussels. (Joris DILLEN)	12 - 14
6. Als kadasterarchieven hun bekoorlijkheden onthullen. (Leon CANDAU)	15 - 21
7. Aanvullingen /Musicus DUYSBURGH. (Joris DILLEN)	22 - 24
8. Een woordje over de middeleeuwse tijd van Laken. (Hildegarde VERSTRAETE)	25 - 27
9. Overdruk (eerste deel) : " <i>Er zitten vrijgevigen in Lakense straatnamen</i> " (Joseph Benoit WILLEMS, Antoinette DE CIPLET, VAN GULICK, Gustave DEMANET en Charles RAMAECKERS). (Joris DILLEN)	

CERCLE D'HISTOIRE, D'ARCHEOLOGIE
ET DE FOLKLORE DU COMTE DE JETTE
ET DE LA REGION
A.S.B.L.

Secrétariat :
Avenue L. de Brouckère, 35
1080 - Bruxelles
(02) 426 41 12

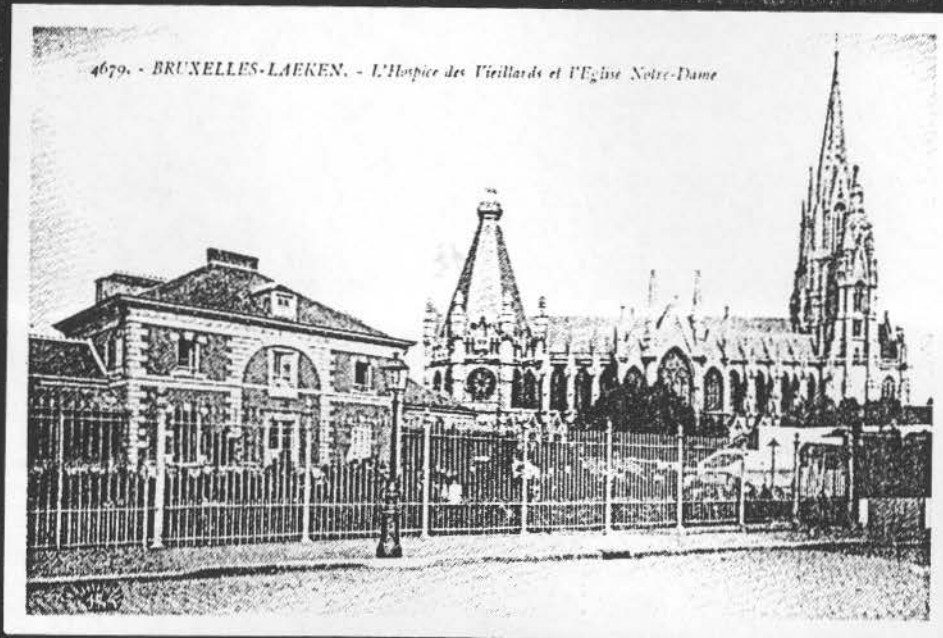

GESCHIED. EN HEEMKUNDIGE
KRING VAN HET GRAAFSCHAP
JETTE EN OMGEVING
VZW

Sekretariaat :
L. de Brouckèrelaan 35
1080 - Brussel
(02) 426 41 12

Notre comté

Ons graafschap

Annales
22ème année
janvier-décembre 1992

Jaarboek
22ste jaargang
januari-december 1992

ER ZITTEN "VRIJGEVIGEN" IN LAKENSE STRAATNAMEN

INLEIDING

In het tijdschrift van LACA, Geschied- en Heemkundige Kring van Laken, worden artikels gepubliceerd over Lakense straatnamen. Zij behandelen een reeks straten, gerangschikt rond een bepaald thema. Zo over straten met namen van musici : "Er zit muziek in Lakense straatnamen"*. Er zullen nog volgen : literatoren, beeldende kunstenaars, artsen, enz.

Het is mij een genoegen in het "Graafschap Jette" een plein en enkele straten te kunnen voorstellen die de naam van weldoeners dragen.

* * *

In 1904 publiceerde Arthur COSYN een belangrijk werk over de gemeente Laken, namelijk het boek "Laeken, Ancien et Moderne" (1). Het wordt nog regelmatig geraadpleegd door auteurs, historici, heemkundigen, sociologen, e.a.

Arthur COSYN (Laken 31 mei 1868 — Brussel 11 oktober 1927) was Commercieel Directeur bij de "Visserie Belge" (in Laken aan het kanaal gevestigd). Maar hij is inzonderheid bekend voor zijn talrijke boeken en artikels over Laken, Brussel en omgeving (2). Hij was ook jarenlang gemeenteraadslid van Laken (van 1908 tot in maart 1921), tot de gemeente bij Brussel gevoegd werd. Nadien was hij ook raadslid in Brussel tot aan zijn overlijden.

In het bovenvermelde boek geeft COSYN enkele toelichtingen omtrent de oorsprong van sommige Lakense straatnamen. Hij merkt hierbij op :

"M'est-il permis de formuler un vœu ? Je demande qu'on donne de préférence, aux nouvelles rues de la commune, des dénominations empruntées soit à l'histoire locale, soit à la topographie ancienne de la commune."

en verder

"A Laeken et ailleurs, on cède souvent à un étroit esprit de clocher, lorsqu'il s'agit de baptiser les rues nouvelles. Trop de "Van Coppennolle" ont leurs noms inscrits sur les plaques émaillées de nos carrefours. Pourquoi donc couvrir de ridicule tant de braves gens ?..." (3)

Zeker bedoelde hij hiermee onder meer enkele Lakense plaatselijke politici, die geen geweldige dingen verwezenlijkten en die al lang vergeten zijn. Of hij ook vier weldoeners met een straatnaam op het oog had, is niet duidelijk. Maar het zijn volgens COSYN "des personnes qui se sont distinguées par des actes de libéralités".

De opmerking volgt net na de uitleg over de oorsprong van de Van Gulick-, de de Cipler-, de Gustave Demanetstraat en het Willemsplein. Het wordt aan de lezer overgelaten te beoordelen of het de moeite waard was de naam van een of andere "vrijgevege" aan een straat of een plein te geven.

Ironisch kan nog opgemerkt worden dat later een Lakense straat naar COSYN

genoemd werd (zij loopt van de Koninginnelaan — hoek voetgangerstunnel — naar de Paleizenstraat over de Bruggen en was voordien een stuk van de Molenbeeksestraat). (besluit van het Brusselse Schepencollege d.d. 15 januari 1935)

* * *

Op het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw werden in de Brusselse randgemeenten heel wat nieuwe straten en pleinen aangelegd, waaraan het gemeentebestuur een naam diende te geven.

Menige auteurs wezen er al op dat de gemeente-archieven weinig of geen gegevens bevatten omtrent de rechtvaardiging van de naamgeving (4) en dat het dus vaak onmogelijk is de oorsprong van een straatnaam te verklaren. In Laken wordt in de officiële documenten slechts zelden een besluit vermeld omtrent het geven van een naam aan een nieuwe straat. Soms vermelden de notulen van de gemeenteraad wel : "Er werden namen aan drie nieuwe straten gegeven". Maar de vraag blijft open over welke straten het ging. En voor de rechtvaardiging van deze namen vindt men nog minder sporen (door het in mekaar passen van deeltjes van de puzzel slaagt men er meestal wel in de namen in te vullen). Een kras staaltje : De notulen d.d. 4 september 1905 van het College van Burgemeester en Schepenen van Laken vermelden een agendapunt : "Dénomination de rues". Er wordt alleen maar nota genomen van een brief waarin de heer Charles RAMAECKERS het college bedankt omdat zijn naam aan een Lakense straat werd gegeven. Wie denkt dat in de notulen van de vorige vergaderingen sporen kunnen gevonden worden van de beslissing de straat naar deze ambtenaar te noemen, valt bedrogen uit. Wel blijkt uit de notulen d.d. 6 augustus 1904 dat Charles RAMAECKERS ("Secrétaire Général au Ministère des Chemins de fer, postes et télégraphes") deel uitmaakte (wellicht als voorzitter) van een comité dat de diverse ontwerpen bestudeerde van de "viaducten boven de spoorwegen in Laken". Het gaat over de overbrugging van het spoorwegknooppunt onder het huidige Emile Bockstaelplein. Het is slechts bij toeval en dank zij het alerte personeel van het Brusselse Stadsarchief (Mevrouw Danielle HOSLET) dat deze gegevens teruggevonden werden.

Deel 1

JOSEPH BENOIT WILLEMS

Het Joseph Benoit Willemsplein ligt tussen de Maria-Christinastraat en de Emile Bockstaellaan. De Ketels-, de Lesnino-, de Moorslede-en de Gravin van Vlaanderenstraat komen er op uit.

In de officiële documenten van Laken vindt men geen direct antwoord op de vraag waarom de naam Joseph Benoit WILLEMS aan een plein werd gegeven.

De mislukte schenking van een anoniem aan Laken (1)

Wel vindt men er over deze naam anecdotische gegevens. Immers in het verslag

over het werkjaar 1891/1892 van het College van Burgemeester en Schepenen (2) wordt er aan herinnerd dat een anoniem in een authentieke akte d.d. 28 juli 1890 een belangrijke schenking aan de gemeente had gedaan : 19 schilderijen, pasteltekeningen en aquarellen, 288 letterkundige werken en 139 autografen voor een totale waarde van 12.120,30 (goud) franken. De bedoeling was deze voorwerpen onder te brengen in een "musée-bibliothèque" WILLEMS. Laken had duidelijk de bedoeling de gemeente Elsene te evenaren, die een paar jaren voordien een museum had opgericht (dat nog bestaat en nu beroemd is voor zijn prachtige collecties) en waarvan verder nog sprake zal zijn.

Het rapport vermeldt meerdere voorwaarden opgelegd in de schenkingsakte :

- In alle boeken en werken diende een zegel aangebracht te worden met een stempeel, te bezorgen door de schenker en die zou vermelden "Musée-Bibliothèque J.B. Willems", omringd door de woorden "Commune de Laken".
- De gemeente diende te zorgen voor een eenvoudige maar stevige boekband voor de werken die niet ingebonden waren.
- De boeken mochten de identiteit van de schenker niet onthullen, uitzondering gemaakt voor enkele werken waarin zijn zegel al aanwezig was.
- Een identieke zegel, van kleiner formaat, diende aangebracht te worden op ieder stuk van de rijke en artistieke verzameling autografen.
- Nog een andere te bezorgen zegel diende aangebracht te worden op de ramen, panelen en lijsten waarin de kunstwerken zaten.
- De gemeente moest de verzameling doen verzekeren.
- Het museum moest voor het publiek op vaste uren opengesteld worden, meerdere dagen per week en altijd op zon- en feestdagen.
- Er werd zelfs bepaald hoe de kunstwerken moesten opgehangen worden (liefst met rode ophangingskoorden !) en hoe de boeken moesten tentoongesteld en gerangschikt worden (de planken van de boekenkast mochten in gewoon hout zijn, maar moesten wel glad en vrij van hars zijn).

Ook werd voorgeschreven dat de verzameling nooit mocht vervreemd of inbeslaggenomen worden op straffe van terugname van de schenking (of het verbod van inbeslagname geen juridische ongerijmdheid is blijft een open vraag voor rechtsgeleerden).

Een belangrijk gedeelte van de schenkingsakte was gewijd aan de onderbrenging van de collectie. Zij mocht voorlopig ondergebracht worden, in afwachting dat de verzameling definitief zou verhuisd worden naar het nieuw gemeentehuis dat Laken van plan was te bouwen (dus in 1890 bestonden hieromtrent al plannen die slechts in 1907/1912 gerealiseerd werden). Bij deze verhuizing zou de schenker betrokken dienen te worden.

De anoniem was bereid een bedrag van 6.000 franken te schenken indien de gemeente snel zou beslissen een behoorlijk en helemaal afgesloten lokaal in te richten en op voorwaarde dat op de voorgevel zou vermeld worden :

IN MEMORIAM
MUSEE-BIBLIOTHEQUE JOSEPH BENOIT WILLEMS

Op 1 september 1892 had de gemeente het principe aanvaard om een speciaal lokaal te bouwen en had het bedrag van de gemeentelijke tussenkomst vastgesteld op 15.000 franken. Gerekend werd op een subsidie van circa 10.000 franken van de Provincie. Globaliter beschikte de gemeente dus over een bedrag van ongeveer 31.000 franken. In zijn verslag wijst het College er op dat deze gelden ontoereikend waren, want dat een benaderende raming van de kosten van het project 55.000 franken beliep.

Er werd bijgevolg op gewezen dat dringend tot besluitvorming diende gekomen te worden : ofwel richtte men een speciaal gebouw op, ofwel moest men voor het College lokalen ter beschikking stellen. Voorlopig werd de Museum-Bibliotheek ondergebracht in het (oud) gemeentehuis (Paleizenstraat over de Bruggen) (zie illustratie 1).

Inmiddels werden ook een Conservator en een Bibliothecaris aangesteld (respectievelijk V. ROGER, gepensioneerd kolonel en Th. GERARD, kunstschilder).

Dezen brachten op 11 augustus 1892 verslag uit (luidens een reglement d.d. 19 oktober 1891). Zij wezen op de ontoereikendheid van de (twee) lokalen. De ondertussen tot 159 aangegroeide schilderijen werden op de vloer van de lokalen opgestapeld. De bibliothecaris maakte toen gewag van 3.700 boeken (vgl. supra de geciteerde 238 boekwerken).

In het verslag van het College van 1893 (3) werd opnieuw op het probleem gewezen, zowel door het Gemeentelijk bestuursorgaan als door de Conservator en Bibliothecaris. Er werd echter gesuggereerd dat een oplossing in het verschiet zou zijn.

Slechte afloop.

In het verslag van het College van 1894 (4) wordt kortweg gemeld dat de gemeente ingestemd had met de door ene heer GAUCHEZ gevraagde nietigverklaring van de schenking, wegens de "onvoldoende installaties". Alleen werd nog gewacht op de toestemming van de hogere overheid, om over te gaan tot de teruggave van de doeken, boeken en bronzen (van deze laatsten werd voordien geen gewag gemaakt).

In het verslag van 1895 (5) tenslotte wordt gemeld dat deze zaak definitief geregeld was en dat de schenker, na alle kunstwerken e.d. "volgens de regels" teruggekregen te hebben, de gemeente ruimschoots schadeloos had gesteld.

* * *

De schenkingsakte teruggevonden

Deze anecdotes zijn interessant, maar geven geen verklaring over de persoon van Joseph Benoit WILLEMS. Wie was deze persoon, die nooit in de bevolkingsregisters van Laken ingeschreven was ? Wie was de anonieme schenker die zulke stringente voorwaarden aan zijn gift had verbonden ? En wat omvatte de schenking ?

Er bestond slechts één aanknopingspunt : de authentieke (dus voor een notaris

1. Voorlaatste gemeentehuis van Laken (Paleizenstraat over de bruggen). (Verzameling E. Christiaens.)

verleden) schenkingsakte van 28 juli 1890. Maar welke notaris had deze akte verleden ? In Laken was in 1890 de notarisstandplaats vacant. Welke van de zeventig toen in Brussel gevestigde notarissen had dan de akte verleden ? En het was ook mogelijk dat de schenking gebeurd was in een van de voorsteden

waar een vijftiental notarissen gevestigd waren. Moesten de dossiers van al deze notarissen een voor een nagekeken worden? Sommige akten bevonden zich niet in het Algemeen Rijksarchief maar bij notarissen, houders van de minuten van de voorgangers). Dat zou een titanenwerk worden. Maar het geluk lachte mij toe. Een van de Brusselse notarissen was van Lakense oorsprong: Edouard Jean Joseph VALENTYNS (6) (hij woonde op een boogscheut van Laken: Lakenestraat nummer 99). Hij was het die de schenkingsakte van 28 juli 1890 verleden heeft. De minuut werd gevonden in het Algemeen Rijksarchief te Brussel (7) (zie illustratie 2).

In deze akte worden uiteraard interessante gegevens vermeld:

- De schenker was Léon GAUCHEZ, "homme de lettres", verblijvende in Parijs, rue Saint-Georges nummer 1. (dat was dus de man die, zoals vermeld in het verslag van het College van 1894, de nietigverklaring van de schenking gevraagd had).
- De schenking gebeurde ter ere van ("par piété filiale" of uit kinderliefde voor) de ouders en grootouders van de schenker, met name de vader Adolphe GAUCHEZ, de moeder Josephine GAUCHEZ geboren WILLEMS, een grootoom, de grootmoeder en de grootvader Joseph Benoit WILLEMS! (textueel staat er: "Jean Baptiste WILLEMS, grand père (sic) du donateur, je dis Joseph Benoit"... (zie illustratie 2). Deze voorouders waren begraven op het kerkhof van Laken aan het koor van de oude kerk (8). Het graf bestaat nu nog (perk 9C, weg 10, aan de westkant van het koor van de oude kerk) (zie illustratie 3). Inmiddels werden Leon GAUCHEZ en zijn vrouw er ook begraven (beiden overleden nochtans in Parijs).
- De gemeente Laken moest volgens de schenkingsakte het graf eeuwigdurend onderhouden, vanaf de dag van overlijden van de schenker.

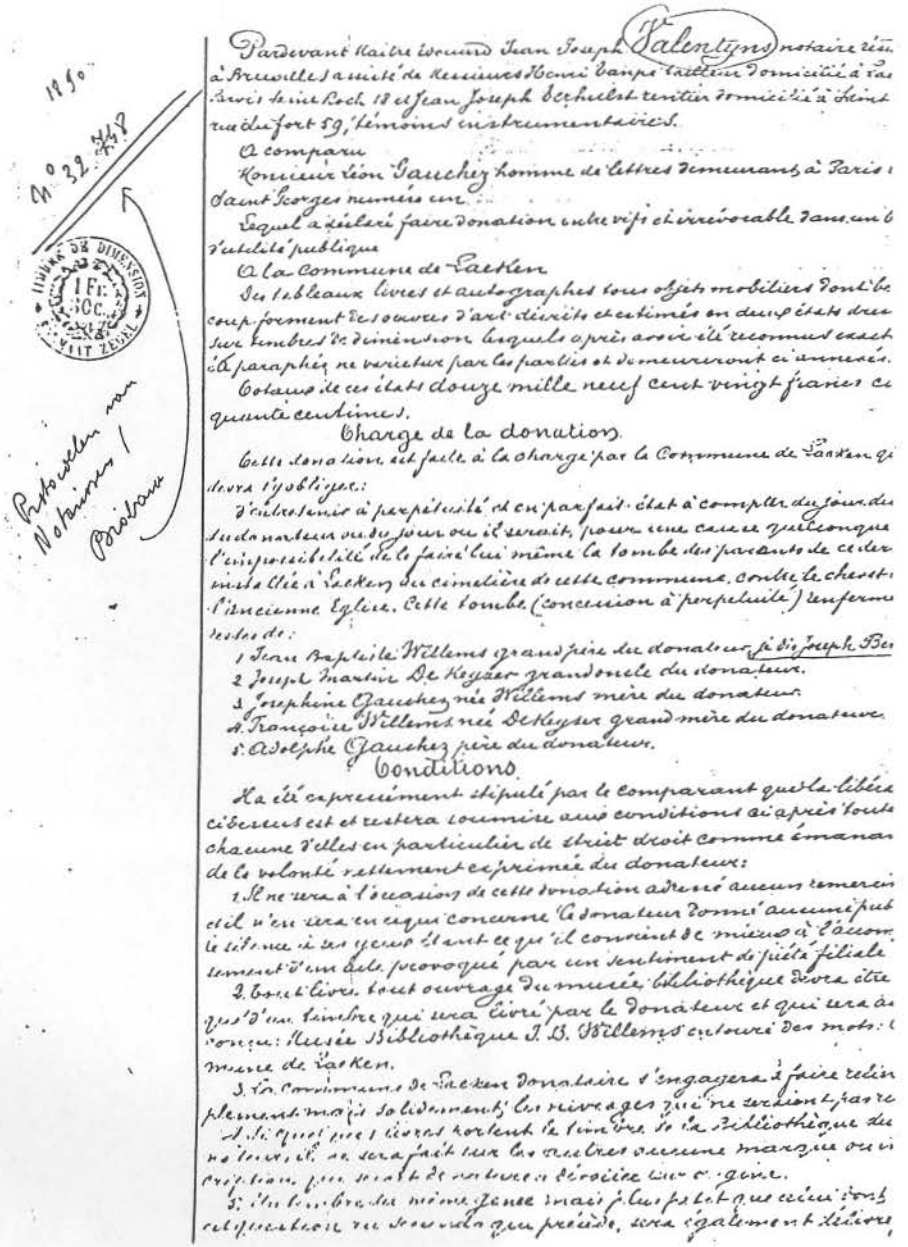
Aan de schenkingsakte werden twee lijsten toegevoegd met de gedetailleerde beschrijving van hetgeen geschonken werd.

De eerste lijst vermeldt achttien schilderwerken, een beelhouwwerk en tweehonderdachtendertig boeken (deze aantallen stemmen niet overeen met die vermeld door het College).

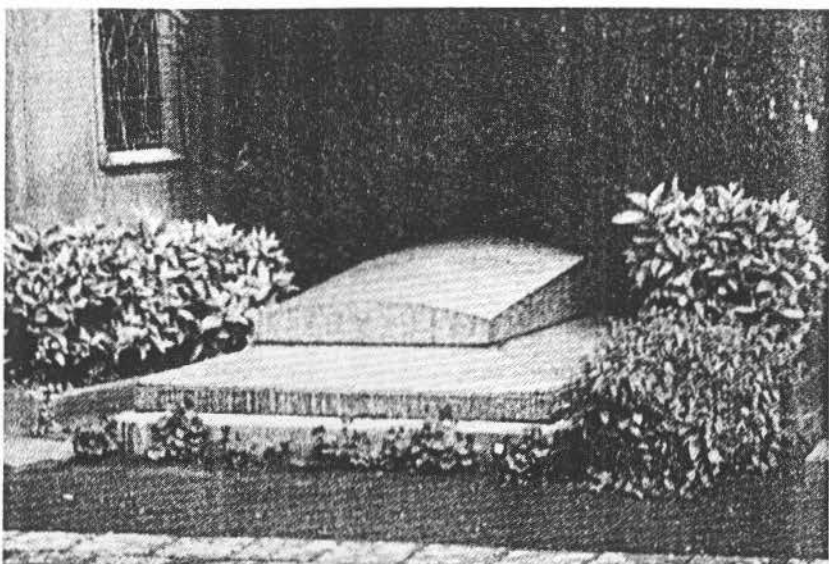
Een van de belangrijkste werken uit de verzameling is het terracotta beeldje dat Rubens staande voorstelt en van de hand is van Jan-Michael RYSBRACK (Antwerpen, 1694 — Londen, 1770).

Deze meester heeft een schitterende carrière gemaakt in Engeland en is niet genoegzaam gekend in ons land. Vandaar dat appendix 1 hierna aan hem gewijd is.

Het oudste schilderij stelde een viswinkel voor (waarde 400 frank) en is van Jacobus GILLIG. Van deze Hollandse schilder (Utrecht, 1636-1701), gespecialiseerd in stillevens en speciaal van vissen, worden meerdere werken bewaard in Franse en Nederlandse musea.

2. Schenkingsakte WILLEMS-GAUCHEZ aan Laken. Eerste pagina.

3. Graf van Joseph Benoit WILLEMS en familie (w.o. Gauchez). Kerkhof Laken (perk 9C, weg 10). Foto J. Dillen en E. Christiaens.

Bij de hoogst getaxeerde schilderwerken was er vooreerst een landschap in Gelderland (waarde 2.500 frank) van Euphrosine BEERNAERT (Oostende, 1831 — Elsene, 1901). Zij heeft werken in meerdere Belgische musea. Voorts een schilderij met de ruïnes van het kasteel van Saint-Cloud (waarde 1.500 frank) door Emmanuel LANSYER (1835-1893) en een portret (waarde 1.000 frank) door René GILBERT (Parijs 1858 — idem 1914). Tenslotte een werk van de mij onbekende WILSEN (de Dochter van Jephthé — 1.800 frank).

De boeken handelen meestal over kunst. Sommige droegen een opdracht van de auteur. Er waren ook meerdere ingebonden tijdschriften bij. Een Larousse in zestien delen (waarde 400 frank). Ook de welbekende "Histoire des Environs de Bruxelles" door Alphonse WAUTERS (van de Lakense straatnaam) en de "Histoire de Bruxelles" door HENNE en dezelfde WAUTERS.

De tweede lijst (van autografen) vermeldde stukken van nu nog bekende personen. Zo brieven van of aan schilders met een straatnaam in Schaarbeek: Louis GALLAIT (Doornik, 1810 — Schaarbeek, 1887) en Alfred VERWEE (St-Joosten-Node, 1838 — Schaarbeek, 1895). Van de School van Tervuren en met een straatnaam aldaar: Edouard HUBERTI (Brussel, 1818 — Schaarbeek, 1880). Met een straatnaam in Laken: Emile WAUTERS (Brussel, 1846 — Parijs, 1933). Ook stukken van politici die zich op allerlei gebied verdienstelijk maakten. Zo

Jules VAN PRAET (van de welbekende Lakense laan, Brugge 1806 — Brussel 1887) vooral bekend als de vertrouweling van Leopold I en Leopold II. En Louis HYMANS (1829-1884), journalist, historicus en volksvertegenwoordiger.

Voorts brieven van Belgische, Nederlandse, Franse, Spaanse, Duitse en Amerikaanse kunstenaars en schrijvers.

Joseph Benoit WILLEMS en Leon GAUCHEZ

Over Joseph Benoit WILLEMS werden nog de volgende gegevens gevonden. Hij werd geboren in Leuven in 1761. Hij was jurist. Op 4 december 1786 werd hij ingeschreven als advocaat bij de Soevereine Raad van Brabant (rechterlijke instelling van het Ancien Regime, omvattende een Hof van Beroep en een Eerste Aanleg) (9). Later werd hij raadsheer aan het Hof van Beroep van Brussel. Hij droeg de eretitel van dit laatste ambt toen hij in Brussel overleed op 9 oktober 1844.

* * *

Leon Auguste François Michel GAUCHEZ werd geboren in Brussel op 13 augustus 1825 (zijn geboorteakte werd in het Nederlands opgesteld — hij werd geboren tijdens het Nederlands bewind — en vermeldt Leo, Augustus, Franciscus Michaël GAUCHEZ). Hij overleed in Parijs op 1 juni 1907.

Hij was "candidat en philosophie" (volkstelling 1846) en volgens de schenkingsakte "homme de lettres". Wat dat laatste betekent kon niet achterhaald worden. In de Franse literatuur is hij niet (of niet meer) bekend. Zijn naam komt niet voor in overzichten van de Franse letterkunde (10), ook niet in speciaal aan Franstalige Belgische auteurs gewijde werken (11), noch in algemene naslagwerken.

Even werd gedacht aan een verwantschap met de wél bekende Maurice GAUCHEZ (deze voornaam werd ook door Leon gebruikt). Want deze Belgische auteur heeft een overzicht opgesteld van de Franstalige literatuur in België (11). Maurice GAUCHEZ is echter een schuilnaam. (Maurice GILLES, 1884-1957).

Bovendien kan geconstateerd worden dat de Brusselse kranten geen gewag maakten van zijn overlijden (12). Misschien komt zulks wel doordat hij al geruime tijd in Parijs woonde, toen hij er overleed.

Joseph Benoit WILLEMS heeft dus zelf eigenlijk niets met Laken te maken. Hij heeft er nooit gewoond en van daden van liefdadigheid van WILLEMS aan Laken of Lakenaars werd geen spoor gevonden.

Wel werd gevonden dat het plein ontworpen werd tijdens de periode dat gepoogd werd een museum-bibliotheek op te richten. Immers een Koninklijk Besluit d.d. 17 november 1890 bepaalde de classificatie van het plein voor de wegenbelasting (13). En het eerste spoor in de kadastrale leggers dateert van 1894 (14). Vermoedelijk wilde de Lakense overheid haar dankbaarheid uitdrukken, niet aan de door A. COSYN als weldoener vermelde Joseph Benoit WILLEMS, (15) maar aan de schenker die een museum-bibliotheek wilde oprichten en die zelf anoniem wilde blijven (misschien wilde Laken eenvoudig de schenker met een plein paaien, voor het uitblijven van "le musée-bibliothèque"). Dat Laken uitverkoren werd als be-

giftigde van de schenking is vermoedelijk te verklaren doordat de familie WILLEMS op het beroemde kerkhof aldaar begraven lag.

Appendix 1

JAN MICHIEL (of JOHN MICHAEL) RYSBRACK

Een Vlaamse Beeldhouwer die groot werd in Engeland

Jan Michiel RYSBRACK werd geboren in Antwerpen op 24 juni 1694.

Hij studeerde bij zijn vader (en vermoedelijk) in het atelier van Michiel VAN DE VOORT.

In 1720 was hij gevestigd in Londen waar hij een schitterende carrière opbouwde. Hij is een van de belangrijkste beeldhouwers in Engeland in de eerste helft van de 18e eeuw. Volgens een hooggeplaatste functionaris van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België is hij zo belangrijk dat hij verdient "een straat op zijn naam te krijgen".

Hij wordt in alle belangrijke bibliografiën van de beeldende kunst vermeld (16).

Hij is classicist beïnvloed door de barok. Hij introduceerde de pyramidale opbouw van de composities, inzonderheid in zijn grafmonumenten.

Zijn menigvuldig werk is over gans Engeland verspreid.

Zo is het National Maritim Museum van Greenwich (F. BACON, terracotta), het Trinity College in Cambridge (NEWTON, terracotta), in het Royal Naval College in Greenwich (George II, marmeren standbeeld). In Bristol staat het ruitersstandbeeld van Willem III.

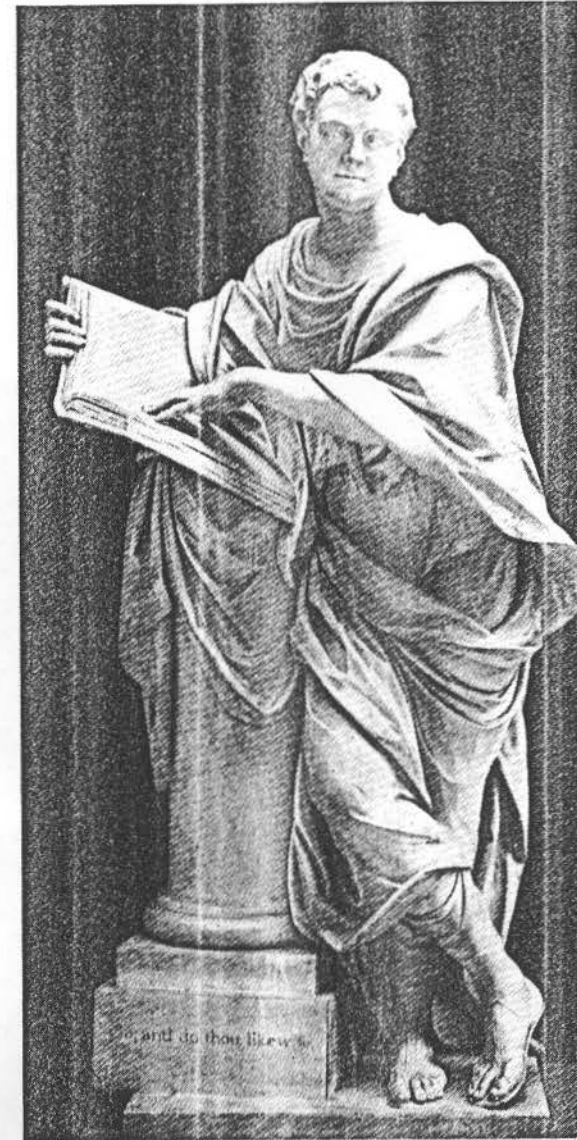
Ook in de Londense musea en verzamelingen: Kensington Museum (SHAKESPEARE, terracotta), Foundling Hospital (Caritas, marmeren reliëf), Kensington Palace (Romeins huwelijk, reliëf), Windsor Castle (Koningin Caroline, terracotta), British Museum (Sir Hans SLOANE, op wiens verzameling dat museum werd opgebouwd). In de Westminster Abbey bevinden zich zestien grafmonumenten van zijn hand.

Nog meerdere grafmonumenten in parochiekerken zijn over heel Engeland verspreid.

In Belgische musea zijn slechts enkele werken aanwezig:

- In de *Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België*:
 - Lady Jemina DUTTON (buste, marmer).
 - De magistraat John WILLETT (standbeeld, marmer) (zie illustratie 4). Sommige biografische naslagwerken vermelden ten onrechte hierbij de naam John HOWARD (zo BENEZIT en THIEME & BECKER) (16).
 - De Hertog van CUMBERLAND (buste, plaaster in terracotta getint).
 - Een medaillon met A. VAN DIJCK wordt aan RYSBRACK toegeschreven (terracotta).
- Het *museum van Elsene* bezit een beeldje van P.P. RUBENS (terracotta). (zie illustratie 5)

J.M. RYSBRACK overleed in Londen op 8 januari 1770.

4. Magistraat John WILLETT (en niet John HOWARD, zoals vermeld in sommige naslagwerken). Marmeren standbeeld door J.M. RYSBRACK, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België. (Foto Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, copyright A.C.L.-Brussel.)

5. P.P. RUBENS. Terracotta van J.M. RYSBRACK, Museum van Elsene. (Foto Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, copyright A.C.L.-Brussel.)

Appendix 2

DE VERZAMELING TERUGGEVONDEN

Tijdens de opzoekingen over de beeldhouwer RYSBRACK werd, tussen zijn schaarse werken aanwezig in Belgische musea, een werkje gevonden dat misschien verwant was met het beeldje dat deel uitmaakte van de schenking WILLEMS-GAUCHEZ aan Laken. Met name het beeldje in terracotta van P.P. RUBENS in het museum van Elsene.

En wat bleek toen ? Het beeldje in Elsene maakte deel uit van een verzameling met de naam... Joseph Benoit WILLEMS !

Het is namelijk zo dat op 17 oktober 1895 een anoniem (sic) een schenking deed aan de gemeente Elsene van een verzameling "boeken, marmers, bronzen, pastellen, porseleinen, terracotta's, tekeningen" (en schilderijen) (zie illustratie 6). Deze anoniem was uiteraard onze Leon GAUCHEZ die een nieuw onderkomen had gevonden voor zijn verzameling. De meeste kunstwerken die aan Laken geschonken geweest waren maakten deel uit van de nieuwe schenking (behalve de autografen). Zij werd echter behoorlijk uitgebreid met andere werken, die zich niet in de Lakense gift bevonden. Zij bevatte nu meer dan veertig werken in brons, een tiental pasteltekeningen, bijna dertig aquarellen, zes terracotta's, een twintigtal tekeningen van oude meesters, meer dan honderdveertig tekeningen van kunstenaars van de twintigste eeuw en een veertigtal schilderijen. De totale waarde werd getaxeerd op 188.365 (goud) franken.

Bijzonder waren de afbeeldingen van Joseph-Benoit WILLEMS, die nu deel uitmaakten van de gift :

Een dodenmasker in brons en een buste in terracotta van de hand van Auguste RODIN (respectievelijk nummers 863 en 921 van de inventarislijst gevoegd bij de schenkingsakte en huidige nummers 591 en 472 van het museum van Elsene) (zie illustraties 7 en 8).

In de schenkingsakte aan Elsene werden even stringente voorwaarden gesteld als in de Lakense akte. Uiteraard werd bepaald dat de stichting de naam "Musée-bibliothèque Joseph Benoit WILLEMS" moest dragen. Zoals met Laken werd bedongen dat Elsene het graf WILLEMS-GAUCHEZ eeuwigdurend moest onderhouden (tot op heden is de gemeente haar verplichting nagekomen want het grafmonument in Laken wordt geregeld door de gemeentediensten van Elsene schoongemaakt ; ook worden de beplantingen regelmatig onderhouden).

Een bepaling was nieuw : alle catalogi, opschriften en inlichtingen moesten in de Franse taal gesteld worden.

Een heel artikel werd gewijd aan de onderbrenging van de verzameling : GAUCHEZ wilde een conflict zoals dat met Laken vermijden.

En toch ontstond er nog een geschil tussen de schenker en Elsene. Naar verluidt zou het ontstaan zijn wegens meningsverschillen tussen de schenker en de toenmalige conservator van het museum. Het kwam tot een proces in 1903/1904.

Donation Joseph-Benoit Willems

M. LE BOURGMESTRE. — Messieurs, voici l'acte de donation qui a été passé; il est conforme au projet que vous avez examiné en sections :

Par devant Mr CHARLES-PAUL-MARIE VAX HALTEREX, Notaire à Bruxelles.

Est comparu :

M. ***, demeurant à..... (France).

Lequel a déclaré, par les présentes, faire donation entre vifs et irrévocable, à la commune d'Ixelles, ici représentée par M. ENGLEBERT LEMANS, Bourgmestre d'Ixelles, assisté de M. Eugène Vanderpoten, secrétaire communal, demeurant tous deux à Ixelles, agissant pour et au nom du Collège des Bourgmestre et échevins de la dite commune, en conformité de l'article cent un de la loi communale du trente mars mil huit cent trente-six, et acceptant pour et au nom de la dite commune, conformément à l'article deux de la loi du trente juin mil huit cent soixante-cinq, sous réserve de l'approbation des autorités compétentes :

Des livres, marbres, bronzes, pastels, porcelaines, terres cuites, dessins et généralement de tous les objets détaillés dans un état estimatif signé par les parties et qui demeurera annexé aux présentes.

CONDITIONS

Cette donation est faite et acceptée sous les conditions suivantes :

ARTICLE PREMIER. — La fondation devra s'appeler Musée-Bibliothèque Joseph-Benoit Willems. Ce titre ne pourra être modifié ni abrégé sous quelque prétexte que ce soit.

Cette fondation n'est en aucune façon destinée à former des artistes, mais bien à former, à épurer, à développer le goût du plus grand nombre et à aider par conséquent sérieusement à créer des générations d'artisans instruits, de praticiens capables d'accroître la prospérité industrielle de la commune, par des applications intelligentes de l'art à l'industrie.

Il ne sera, à l'occasion de cette donation, adressé aucun remerciement et il n'en sera en ce qui concerne le donateur donné aucune publicité.

ART. II. — La donation comprend l'ensemble des œuvres d'art, des livres et publications diverses donnés déjà par le donateur et ceux qui font l'objet du présent acte et sont mentionnés à l'état ci-annexé.

Elle comprend aussi tous les dons qui seraient faits ultérieurement par le donateur à la commune d'Ixelles, et que celle-ci aurait acceptés.

6. Schenkingsakte WILLEMS-GAUCHEZ aan Elsene. Eerste pagina (uittreksel verslag van het College van Elsene).

7. Buste van Joseph Benoit WILLEMS. Terracotta van Auguste RODIN, Museum van Elsene.

8. Dodenmasker van Joseph Benoit WILLEMS. Beeldhouwer onbekend, Museum van Elsene.

GAUCHEZ wilde de schenking annuleren. Maar de rechter oordeelde dat alleen de aanvullende schenkingen (gedaan na 17 oktober 1895) dienden teruggegeven worden. De oorspronkelijk geschonken werken mocht Elsene behouden.

Zo komt het dat hedentendage het museum van Elsene nog steeds in het bezit is van de verzameling Joseph Benoit WILLEMS, die aan de oorsprong ligt van de benaming van een plein in Laken.

Noot

Er werd geen officiële aanvraag ingediend om de "eeuwigdurende concessie" van het graf WILLEMS-GAUCHEZ voor vijftig jaar te verlengen (de eeuwigdurende concessies werden afgeschaft door de wet van 20 juni 1971). Wel werd een dossier aanhangig gemaakt door ene Gerard HANON uit Mellery, in naam van de gemeente Elsene (Service des Plantations). Maar het dossier werd niet afgehandeld. Het zou toch spijtig zijn dat het grafmonument zou verdwijnen. Zou niemand deze situatie kunnen regulariseren (de stad Brussel ? Want zij is toch de rechtsopvolgster van de gemeente Laken !).